

Kääntäjä näkyvissä?

Kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyys päivälehtien käänöskritiikeissä

Maria Varanki

Pro gradu -tutkielma

Monikielisen käänösviestinnän tutkinto-ohjelma, englannin kieli

Kieli- ja käänöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, englannin kieli

Maria Varanki

Kääntäjä näkyvässä? Kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyys päivälehtien käännöskritiikeissä

Sivumäärät: 39 sivua, 10 liitesivua

Tässä pro gradu -työssä tutkitaan kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyyttä päivälehtien käännöskirjallisuutta käsittelevissä kirjallisuusarvosteluissa. Tavoitteena on selvittää millä tavoin kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät kirjallisuusarvosteluissa sekä tutkia onko näkyvyydessä tapahtunut muutoksia kahden eri vuoden arvosteluiden välillä.

Tutkimusaineisto koostuu päivälehtien kirjallisuusarvosteluista, jotka on kerätty Kirjallisuusarvosteluja-julkaisun vuosien 1974 ja 2002 numeroista 10/74 ja 01/02. Aineistoon on rajattu mukaan käännöskirjallisuutta koskevat suomeksi kirjoitetut arvostelut. Analyysi toteutetaan hyödyntäen laadullista sisällönanalyysia, jonka avulla arvosteluista etsitään mainintoja kääntäjien näkyvyydestä. Tämän lisäksi analyysissä hyödynnetään myös määrällistä tutkimusotetta kvantifioimalla aineistosta löytyvät maininnat luokittelemalla ne kuuteen eri luokkaan ja laskemalla kunkin luokan havainnoille prosentuaalisen osuuden. Vuosien 1974 ja 2002 arvostelujen havaintoja vertaillaan keskenään. Luokittelumalli perustuu Christina Gullinin (2002) tutkimukseen kääntäjien näkyvyydestä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kääntäjät ja heidän työnsä ovat näkyvillä tutkimusaineistossa eri tavoin, joita luokittelumalli ilmentää. Sekä vuoden 1974 että vuoden 2002 aineistoissa kääntäjä tulee tyypillisimmin esille arvostellun teoksen teostiedoissa. Molemmista aineistoista oli myös tapauksia, joissa teoksen todetaan olevan käännös, mutta itse kääntäjä jää näkymättömiin. Kääntäjiin ja heidän työhönsä ei kohdistu aineistossa juurikaan kunnollista käännöskritiikkiä, vaan käännöksiä kommentoidaan yleensä vain muutamalla sanalla ilman perusteluja.

Kääntäjien näkyvyys ei ole täysin mustavalkoinen ilmiö. Tämän takia tuloksista ei voi vetää suoria johtopäätöksiä siitä, onko näkyvyydessä tapahtunut muutoksia vuosien 1974 ja 2002 välillä. Samat näkyvyyden ilmiöt toki toistuvat molemmissa aineistoissa, eli näkyvyyden tavat eivät ole juurikaan muuttuneet. Aineistojen eroavaisuudet liittyvät näkyvyyden ilmiöiden tyypillisyyteen, eli kunkin luokittelumallin luokan esiintymisprosenttiin aineistoissa. Luokkien esiintymisen tyypillisuus ei kuitenkaan suoraan kerro kääntäjien näkyvyydestä, sillä joidenkin luokkien kohdalla suurempi prosentuaalinen osuus ei automaattisesti tarkoita, että kääntäjä on aineistossa näkyvämpi. Tämä johtuu luokkajakoon liittyvistä päällekkäisyyksistä sekä luokkien rajojen löyhyydestä. Luokittelumallin toimivuus onkin yksi tutkimuksen haasteista.

Avainsanat: kääntäjän näkyvyys, kirjallisuuskritiikki, käännöskritiikki, sisällönanalyysi

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Teoriaosio	8
2.1	Käännöskritiikistä	8
2.2	Kääntäjän näkyvyys	11
2.3	Kääntäjän näkyvyyden tutkimisesta	13
3	Aineisto ja metodi	19
3.1	Tutkimusaineisto	19
3.2	Tutkimusmenetelmä	20
4	Analyysin tulokset	22
4.1	Kääntäjän nimi mainitaan teostiedoissa	24
4.2	Teoksen käännösluonto tulee ilmi, mutta kääntäjää tai hänen työtään ei arvioida	24
4.3	Käännöstä kommentoidaan muutamalla sanalla ilman perusteluja	26
4.4	Käännöstä kommentoidaan pidemmin ja perustellen	29
4.5	Käännöstä kommentoidaan kuin alkuteoksen kirjailija olisi kirjoittanut teoksen suomeksi	30
4.6	Kääntäjän nimeä ei mainita ollenkaan eikä kirjan käännösluonto tule ilmi	32
4.7	Yhteenvedoa vuosien 1974 ja 2002 aineistojen vertailusta	33
5	Lopuksi	39
	Lähteet	44
	English summary	48

1 Johdanto

Tutkin pro gradu -työssäni kääntäjän näkyvyyttä päivälehtien kirjallisuuskritiikissä. Työn tavoitteena on selvittää, millä tavoin kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät käännetyn kaunokirjallisuuden kirjallisuusarvosteluissa. Sen lisäksi tarkastelen, onko näkyvyydessä tapahtunut muutosta kahtena eri vuotena julkaistujen arvosteluiden välillä.

Kääntäjien näkyvyys on ollut ajankohtainen puheenaihe käänntösihteessä jo pitkään. Jo 1990-luvulta lähtien kääntäjien näkyvyyden kasvattaminen sekä kääntämisen sosiologisen merkityksen osoittaminen on ollut avainasemassa käänntösihteen kentällä (Koskinen 2007, 334). Kaisa Koskisen (2007, 335) mielestä kääntäjät ovat yleisesti ottaen melko näkyvä ammattiryhmä. Hän nostaa esimerkiksi sen, miten tunnetut kääntäjät saavat paljon näkyvyyttä eri medioissa ja kuinka kääntäjien työ on ollut esillä erilaisien seminaarien ja yleisötapahtumien muodossa. Kuitenkin yleistä käänntöalan keskustelua seuratta käy ilmi kääntäjien itsensä tyytymättömyys heidän oman työnsä näkymättömyyteen ja arvostukseen. Kristiina Antinjuntti, Laura Lahdensuu ja Kersti Juva kritisoivat *Helsingin Sanomissa* 17.1.2013 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan sitä, kuinka kääntäjät on jätetty kaunokirjallisuuden tarjonnasta kertovasta artikkelista kokonaan mainitsematta siitkin huolimatta, että artikkelin otsikossa on keuhettu käänntösihtöiden laatua. Kirjoitus kuvastaa hyvin alan toimijoiden tyytymättömyyttä kääntäjien työnsä näkymättömyyteen päivälehtien kirjallisuuskritiikissä:

Minkään muun kulttuurityöntekijän työtä ei sivuuteta yhtä järjestelmällisesti ja huolettomasti, vaikka kääntäjät ovat avainasemassa kulttuurivaikutteiden välittämisessä ja vuorovaikutuksessa muiden kulttuurien ja yhteiskuntien kanssa. Kääntäjä ansaitsee tulla näkyväksi siinä kuin muutkin kulttuurin tekijät – tai suomennoksista kirjoittavat toimittajat. (Antinjuntti ym. 2013.)

Kirjoittajat tuovat esiin kääntäjien työnsä merkityksen kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa. He toteavat, miten muista ”kulttuurin tekijöistä” poiketen kääntäjät ovat ammattiryhmä, joiden työ jää pimettiin. Myös Outi Paloposki (2008, 1) kirjoittaa, että kääntäjillä on merkittävä rooli tiedon välittäjinä, hankkijoina, muokkaajina sekä esittäjinä kielestä toiseen, mutta tämä rooli ”on usein ollut piiloista [eli] sitä ei ole huomattu”.

Kääntäjien työ jää näkymättömäksi erityisesti päivälehtien kirjallisuuskritiikeissä. Käännettyjä kirjoja arvioidaan kuin ne eivät olisi käänntösihtöä lainkaan tai sitten käänntösihtöä kommentoidaan vain lyhyesti arvostelun lopussa joko kiitellen tai yksittäistä virhettä kritisoiden (Koskinen 2007, 335). Toisaalta kääntäjien näkyvyys on ristiriitaista erityisesti

kaunokirjallisuuden kääntämisessä. Marja Jänis (2001, 72–73) kuvaa tätä paradoksia toteamalla, että ”[v]aikka jokainen käänös on tulkinta, ei lukija halua lukea käänösromaanin kääntäjä NN:n tulkintana kirjailija AA:n teoksesta vaan lukija haluaa uskoa että hän lukee AA:n teosta”. Koskinen (2007, 334) vertaa kääntäjän näkyvyyden paradoksia taikatempuun: samoin kuin taikatempun hohto katoaa toteutustavan paljastuessa, myös käänöksestä haihtuu alkuperäisen tekstin illuusio, jos kääntäjä tekee itsensä näkyväksi.

Kääntäjän näkyvyyttä on tutkittu melko paljon ja aiheesta on tehty myös aiemmin monia pro gradu -töitä. Kääntäjien julkisuuskuvaa päivälehdissä ovat tutkineet esimerkiksi Meri Korhonen (2011) ja Meiju Granroth (2017), jotka hyödynsivät tutkimuksessaan diskurssianalyysia. Kääntäjien julkisuuskuvaa sisällönanalyysin keinoin on tutkinut myös Toni Nummela (2020) sekä Esa Penttilä (2013). Kääntäjän näkyvyyden muutosta eri aikakausina on kuitenkin tutkittu melko vähän. Siksi tämän tutkimuksen tarkoituksena on näkyvyyden muotojen lisäksi tuottaa tietoa myös siitä, onko näkyvyydessä mahdollisesti tapahtunut muutoksia jompaankumpaan suuntaan. Pyrin tutkimuksessani vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Millä tavoin kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät kirjallisuusarvosteluissa?
2. Onko näkyvyyden tavoissa eroja vuosien 1974 ja 2002 välillä? Jos on, niin mitä?
3. Onko näkyvyyden tapojen esiintyvyys muuttunut kirjallisuusarvosteluissa vuosien 1974 ja 2002 välillä? Jos on, niin miten?

Tutkimuksen aineistona toimii kaunokirjallisuutta koskevat arvostelut BTJ Kirjastopalvelu Oy:n julkaisemasta *Kirjallisuusarvosteluja* -julkaisusta, joka ilmestyi 1970-luvulta vuoteen 2002 asti. Julkaisuun on koottu neljässätoista eri päivälehdessä ilmestyneitä arvosteluja sekä kotimaisesta että käännetystä kirjallisuudesta. Julkaisussa arvosteltujen teoksiin sisältyy romaanien lisäksi runokokoelmia sekä sarjakuva-albumeita. Tämän tutkimuksen aineistoksi on rajattu suomenkieliset käännettyä kirjallisuutta koskevat arvostelut vuoden 1974 numerosta 10/74 sekä vuoden 2002 numerosta 01/02. Tutkimusmetodinä käytän sisällönanalyysia ja hyödynnän tutkimuksessa sekä määrällistä että laadullista tutkimusotetta. Etsin aineistosta viitteitä kääntäjän näkyvyydestä, jotka luokittelen määrällisesti kategorioihin hyödyntäen itse laatimaani luokittelumallia, joka perustuu Christina Gullinin (2002) käänöskritiikin luokittelumalliin. Gullinin luokittelumallia on hyödyntänyt pro gradu -työssään muun muassa myös Korhonen (2011), joka totesi luokittelumallin olevan ajoittain

hieman ongelmallinen kategorioiden rajojen häilyvyyden takia (s. 47–48). Siksi tässäkin tutkimuksessa Gullinin luokittelua muokataan tutkimuksen tarpeita vastaavaksi aineiston perusteella.

Tutkielmani rakenne on seuraavanlainen. Tässä johdantoluvussa esittelen tutkimukseni lähtökohdat luomalla lyhyen katsauksen kääntäjän näkyvyydestä sekä perustelen, miksi tutkimusaihe on merkityksellinen. Luvussa 2 käydään läpi tutkimuksen teoreettinen tausta. Tässä luvussa käsittelen laajemmin näkyvyyden käsitettä, kääntäjien näkyvyyttä kirjallisuuskritiikissä sekä kääntäjän näkyvyyden tutkimista. Luvussa 3 esittelen tarkemmin tutkimuksen aineiston ja avaan tarkemmin sitä, miten hyödynnän sisällönanalyysiä tutkimusmetodinani. Tutkimuksen empiirinen osuus on luvussa 4, jossa käyn läpi sisällönanalyysin avulla tuotetut tutkimustulokset. Lopuksi luvussa 5 pohdin tutkimustuloksieni merkitystä sekä tutkimukseni haasteita.

2 Teoriaosio

Teoriapohjani kattokäsite on käännöskritiikki. Tarkastelen käännöskritiikin määritelmää ja siihen liittyviä teemoja alaluvussa 2.1. Koska tutkimukseni tarkoituksena on selvittää kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyyttä päivälehtien käännöskritiikeissä, pureudun kääntäjän näkyvyyteen ilmiönä alaluvussa 2.2. Alaluvussa 2.3 teen lyhyen katsauksen aiempiin tutkimuksiin kääntäjien näkyvyydestä ja esittelen omassa tutkimuksessani käyttämäni luokittelumallin.

2.1 Käännöskritiikistä

Jos kritiikkiä tarkastellaan yleisesti kirjallisuuden näkökulmasta, kirjallisuuskritiikkinä voidaan pitää kaunokirjallisuuden ja siihen liittyvien ilmiöiden kuvaamista, tulkitsemista ja arvottamista (Huotari 1980, 12). Kun arvioitavana teoksena onkin käännös, määrittely monimutkaistuu. Käännöskritiikin käsitteen määrittelystä on erilaisia näkemyksiä aiheen tutkijoiden kesken. Anna Shepherd (2009, 4) toteaa, että keskeisiksi kysymyksiksi nousevat ”millaista käännöskritiikin tulisi olla, mitkä ovat sen kriteerit ja kuka ne määrittelee sekä kenelle käännöskritiikin tekeminen kuuluu”.

Ritva Hartama-Heinonen (1989, 7) määrittelee käännöskritiikin eksplisiittisesti ”käännösten laadun arvioinniksi”. Useimmat tutkijoista pitävät käännöskritiikille olennaisena käännöksen arvioimista rinnakkain lähtötekstin kanssa. Eero Balk (2007, 95) toteaa, että pelkkää kohdekielisen tekstin arvioimista ei voi pitää käännöskritiikkinä, vaan tällöin kyseessä on käännöksen tekstianalyysi. Lähtö- ja kohdekielisten tekstien vertailua painottaa myös esimerkiksi Katharina Reiss (2000). Kirjallisuudentutkija Sanna Nyqvist (2015, 19) puolestaan esittää, ettei vertailu lähtötekstin kanssa ole aina välttämätöntä arvioinnin tekemiselle. Hän argumentoi, että huonon käännöksen voi havaita myös ilman lähtötekstiä (Mt). Reissin mukaan lähtö- ja kohdekielen vertailemisen lisäksi käännöskritiikin on oltava myös objektiivista ja perustua oikein valituille kriteereille. Objektiivisuus tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että esitetty kritiikki on perusteltava esimerkein. (Reiss 2000, 4–5). Oman arvionsa perustelun lisäksi kriitikon tulisi tuoda esiin myös kriteeristö, johon hän arvionsa perustaa (Stöckell 2007, 455).

Käännöskritiikin käsitteen määrittelyssä haasteita aiheuttaa yleisesti myös kritiikki-termin erot eri kulttuurikonteksteissa. Vaikka oma tutkimukseni keskittyy nimenomaan käännöskritiikkiin, tarkastelen tässä kohdassa kritiikin käsitettä käännöskontekstin lisäksi

myös yleisemmällä tasolla kirjallisuuskritiikin valossa. Kuisma Korhonen (2012, 56) kirjoittaa, että Suomessa kirjallisuuskritiikki-termiä käytetään ”varsin kapea-alaisesti” tarkoittamaan vain eri joukkoviestimien kirjallisuusarvioihin eli ”osaksi journalismia [ja] päivä- ja aikakauslehtien tarjontaa”. Englannin ja ranskan kielen termit ’literary criticism’ ja ’critique littéraire’ viittaavat puolestaan joukkoviestimien journalistisen kritiikkikeskustelun lisäksi myös akateemiseen kirjallisuudentutkimiseen. Akateeminen tutkimus ja journalismi ovat toisistaan eriytyneitä alueita erityisesti Ranskassa, jossa kritiikin journalistiseen lajiin suhtaudutaan akateemisissa piireissä halveksuvasti. Tästä syystä akateeminen kritiikin tutkimus ja journalistinen kritiikki erotetaan toisistaan käyttämällä jälkimmäisen lajin kohdalla määrettä ”journalistinen”: ’la critique journalistique’. (Korhonen 2012, 57).

Paloposki (2012, 184–185) jakaa myös käännskritiikin kahdeksi eri osa-alueeksi: käännskritiikki akateemisena toimintana ja journalistisena käytäntönä. Hänen mukaansa suomen-, ruotsin- ja vironkielisissä konteksteissa kirjallisuus- tai käännskritiikkiin ei lähtökohtaisesti liity akateeminen näkökulma, vaan kritiikki on näissä kulttuureissa teosten arvostelua ja arviointia (reviewing). Suomessa termejä ’kritiikki’ ja ’arvostelu’ käytetäänkin suurimmilta osin synonyymeinä. Tästä kertoo esimerkiksi se, että kielitoimiston sanakirjasta termin ’kritiikki’ ensimmäinen selite on ”arvostelu” ja termin ’arvostelu’ ensimmäinen selite on ”kritiikki” (Kielitoimiston sanakirja 2022, sana-artikkelit *kritiikki* ja *arvostelu*).

Englanniksi vastaavilla termeillä ’criticism’ ja ’review’ on kuitenkin merkitysero. Carol Maierin mukaan (1998, 236) arvostelun (review) kirjoittajan tarkoituksena on tutustuttaa lukija uusiin kirjoihin kuvailemalla ja arvioimalla niitä, kun taas kritiikin (criticism) kirjoittaja käsittelee joko uutta tai vanhaa teosta kuvailemalla sitä yksityiskohtaisemmin ja olettamalla, että se on lukijalle tuttu. Shepherd (2009, 7) toteaa, että käytännössä rajan vetäminen termien välille on usein haastavaa. Siksi myös englanniksi termejä näkyy käytettävän synonyymeinä. Käytän itsekin tässä tutkimuksessa termejä kritiikki ja arvostelu (sekä kriitikko ja arvostelija) toistensa synonyymeinä, useimmiten yksinkertaisesti toiston välttämiseksi.

Kritiikin termin monitulkintaisuus herättää kysymyksen myös siitä, kenelle käännskritiikin harjoittaminen oikeastaan kuuluu. Hartama-Heinonen (1989, 10) toteaa, että ei ole olemassa selkeää vastausta siihen, kuka käännskritiikkiä saa harjoittaa, mutta huomauttaa samalla, että käännskritiikin periaatteista kirjoittaneet edustavat useimmiten kääntämisen tutkimusta. Hartama-Heinonen jatkaa, että käännskritiikki voidaankin luokitella yhdeksi käännöstieteen osa-alueeksi. Myös tässä kysymyksessä oleelliseksi seikaksi nousee kohdetekstin vertailu lähtötekstiin. Balkin (2007, 105) mielestä perusteellinen käännskritiikki tulisi jättää

kääntäjien ja kääntämisen tutkijoiden tehtäväksi, sillä käännöskriitikolta vaaditaan samanlaisia kompetensseja kuin koulutetuilta kääntäjiltä. Näistä kompetensseista oleellisimpana voidaan pitää lähtö- ja kohdekielen hallitsemista. Myös Reiss (2000, 2–3) toteaa, että käännöskritiikkiä voivat harjoittaa vain sellaiset ihmiset, jotka osaavat sekä lähtö- että kohdekieltä. Käännöksen kokonaisvaltaista arviointia ei voi tehdä ilman, että käännöstä verrataan alkuperäistekstiin (Reiss 2000, 16). Nyqvist esittää kuitenkin täysin päinvastaisen näkemyksen. Hänen mukaansa kritiikki ei ole tiedettä, eivätkä tutkijoiden näkökulmat ja käännöksen yksityiskohtainen ruotiminen välttämättä kiinnosta tavallista lukijaa (Nyqvist 2015, 18–19). Myös H.K. Riikonen (2000, 35) huomauttaa, että käännöskritiikkiä on harjoitettu myös yksityisemmissä foorumeissa kuten kirjeissä, päiväkirjoissa ja esseetyyppisissä teksteissä.

Käännöstutkimuksen kritiikille asettamat vaatimukset ovat usein kohtuuttomia, eivätkä ne vastaa kirjallisuuskritiikin omia käytäntöjä ja tavoitteita (Nyqvist 2015, 15). Siksi Nyqvist tarkastelee kritiikkiä itsenäisenä tekstilajina. Kritiikki on monimuotoinen tekstilaji, minkä takia sille on haastavaa määritellä kaikenkattavia kriteerejä. Käännöstieteen vaatimukset kriitikoiden esittämien väitteiden huolellisesta perustelusta ovat Nyqvistin mielestä usein kohtuuttomia, sillä kritiikki voi olla tekstilajina ”usein impressionistinen ja aukkoisenkin”, jonka toteutukseen voi käyttää myös tunnepitoista kuvailua, jota ei välttämättä voi käännöstieteen strategioilla perustella. (Mt, 20–21). Siksi kritiikkiä tulisi tarkastella tekstilajina, jolla on omat ominaispiirteensä ja suhteuttaa kritiikin arviointiperusteet niihin. Käännöskritiikkiä tarvitaan, sillä se toimii palautekanavana kääntäjille, mutta myös tietolähteenä kuluttajalle (Stöckell 2007, 458).

Oma tutkimukseni käsittelee kääntäjien näkyvyyttä nimenomaan päivälehtien käännöskritiikeissä. Tässä kohtaa on olennaista huomauttaa, että edellä kirjoittamani perusteella vaikuttaisi siltä, että päivälehdissä esiintyvä käännöskritiikki ei välttämättä täytä kaikkien tämän aihealueen tutkijoiden asettamia kriteerejä. Saman huomasi myös Shepherd (2009, 53) pro gradu -työssään, jossa hän tutki käännöskritiikin tilaa ja käännetyn kirjallisuuden saamaa vastaanottoa: vain harva hänen aineistonsa käännöskritiikeistä vastasi tutkijoiden esittämiin kriteereihin hyvästä käännöskritiikistä. Käytän kuitenkin kritiikki-termiä työssäni viittaamaan päivälehtien käännöskirjallisuuden arvosteluihin, koska termi on Suomessa vakiintunut tarkoittamaan kyseistä asiaa (esim. Riikonen 2000, 35).

2.2 Kääntäjän näkyvyys

Kääntäjien näkyvyys nousi keskeiseksi termiksi 1990-luvun loppupuolella, jolloin pyrkimys näkyvyyden lisäämisestä alkoi johdatella yhä enemmän käännöstieteellistä keskustelua (Koskinen 2007, 334). Koskinen (2007, 335) toteaa, että kääntäjät ovat Suomessa yleisellä tasolla melko näkyviä. Tunnetut kääntäjät saavat paljon huomiota mediassa ja kääntäjien työtä tuodaan esille esimerkiksi kääntäjienpäivän juhlinnan merkeissä. Kääntäjäkunnan kokemus yleisemmin on kuitenkin se, että he ja heidän työnsä jää liian usein vaille huomiota. (Mt, 335). Toisaalta osa kääntäjistä kokee, että huomiota herättämätön käännös on merkki onnistumisesta (Stöckell 2007, 453).

Tieteen termipankin käsitesivulla *kääntäjän näkyvyys* (2015a) termi määritellään ”kääntämiseen liittyvien henkilöiden toiminta[na], joka tuo kääntäjän läsnäolon ja tekstin käännösluonteen tiettäväksi käännösprosessissa ja yhteiskunnassa”. Tämä määritelmä korostaa sitä, että kääntäjän näkyvyys ei ole pelkästään sitä, miten kääntäjä tulee ilmi esimerkiksi käännöksessä tai yhteiskunnallisesti, vaan näkyvyyteen liittyy myös prosessinäkökulma, johon vaikuttavat myös muut henkilöt tai tahot kuin kääntäjä itse. Termipankista löytyy myös pelkkä käsitesivu *näkyvyys* (2015b), jossa määritelmä on ”käännetyn luonteen ilmeneminen käännetyssä tekstissä, sen parateksteissa tai muussa julkisessa keskustelussa; yksittäisen kääntäjän tai kääntämisen yleinen esilläolo julkisuudessa”. Tässä määritelmässä korostuu pelkästään se, että kääntäjä tai käännös on näkyvillä, eikä niinkään se kuka näkyvyyttä edistää ja miten.

Kääntäjän näkyvyyttä on monenlaista. Koskinen (2000, 99) jakaa kääntäjän näkyvyyden kolmeen eri kategoriaan: tekstuaaliseen, paratekstuaaliseen ja ekstratekstuaaliseen näkyvyyteen. Tekstuaalisella näkyvyydellä tarkoitetaan kääntäjän esiintuloa käännöksessä itsessään. Käytännössä kääntäjä on aina tekstuaalisella tasolla näkyvillä, sillä käännös itsessään on jo osoitus kääntäjän näkyvyydestä. (Mt 2000, 99). Paratekstuaalisella näkyvyydellä Koskinen (2000, 99) tarkoittaa kääntäjän kommentteja itse käännöstyön ulkopuolella. Esimerkkejä tästä ovat käännöstyön yhteydessä olevat alaviitteet, esipuheet ja jälkisanat tai yksinkertaisimmillaan kääntäjän allekirjoitus käännetyn dokumentin yhteydessä. Suhteessa Tieteen termipankin määritelmiin tekstuaalinen ja paratekstuaalinen näkyvyys korostavat sitä, miten kääntäjä on näkyvillä.

Ekstratekstuaalisella näkyvyydellä tarkoitetaan kääntäjän sosiaalista statusta eli sitä, miten hän näkyy yhteiskunnallisesti erillään käännöstyöstään. Ekstratekstuaalisen näkyvyyden

parantamisesta vastaavat ensisijaisesti muut käännösten parissa työskentelevät kuin itse kääntäjät. (Koskinen 2000, 99). Myös Liisa Tiittulan (2001, 339) mukaan ”kääntämistä [...] määritellään usein ammattikunnan ulkopuolelta” ja tämä vaikuttaa muun muassa ammatin arvostukseen. Samalla tavoin Penttilä (2013, 270) toteaa, että ekstratekstuaalinen näkyvyys on näkyvyyden muodoista eniten esillä suurelle yleisölle, ja siten se vaikuttaa huomattavimmin yleiseen käsitykseen kääntäjistä ja heidän työstään. Ekstratekstuaaliseen näkyvyyteen liittyy siis myös se, kuka kääntäjästä tekee näkyvän ja miten, eli miten kääntäjistä ja heidän työstään puhutaan julkisesti muiden käännösten parissa toimivien henkilöiden ja tahojen toimesta. Esimerkiksi kääntäjien näkyvyys käännöskritiikissä ja kirjallisuusarvosteluissa on ekstratekstuaalista näkyvyyttä, ja siksi keskitynkin tutkimuksessani tähän näkyvyyden muotoon.

Käännetyin kaunokirjallisuuden arvosteluja ilmestyy monissa päivä- ja aikakauslehdissä sekä kirjallisuus- ja kulttuurijulkaisuissa kuten *Kiiltomadossa* ja *Parnassossa*. Koskinen (2007, 335) kirjoittaa, että kääntäjien tyytymättömyys heidän oman työnsä näkyvyyteen liittyy vahvasti nimenomaan päivälehtien kirjallisuusarvosteluihin. Kirjallisuusaiheisten julkaisujen käännösarvioissa käännöstä voidaan kenties arvioida tarkemmin ja perustellummin, jolloin myös kääntäjä tuodaan paremmin esille verrattuna päivälehtien käännöskritiikkiin. Päivälehtien kirjallisuuskritiikeissä suomennettuja kirjoja arvostellaan ”ikään kuin ne olisivat alun perin suomeksi kirjoitettuja” (Koskinen 2007, 335). Tyypillistä päivälehti-arvosteluille on myös se, että teoksen käännösluonne tulee ilmi arvostelun viimeisessä kappaleessa kriitikon kommentoimissa käännöstä lyhyesti esimerkiksi kiitellen, mutta usein yksittäiseen virheeseen takertuen tai muutoin kuittaamalla käännöksen vain muutamalla sanalla joko sujuvaksi tai ontuvaksi (Koskinen 2007, 335; Stöckell 2007, 452). Myös Shepherd (2009, 64) toteaa pro gradu -työnsä analyysin perusteella, että käännöskritiikki on pitkälti ekvivalenssikeskeistä, eli käännös saa joko hyväksyntää tai kritiikkiä sen perusteella, kuinka ”sujuva” tai ”uskollinen” käännös on. Tutkimuksessaan myös Peter Fawcett (2000, 296) huomasi, että kriitikot ovat myönteisempiä läpinäkyviä käännöksiä kohtaan, joista ei huomaa tekstin olevan käännös. Arvostelujen lyhytsanaisuutta ja näkemysten perustelemattomuutta voi toisaalta selittää ajan- ja tilanpuute. Useimmissa tapauksissa kriitikolla ei ole aikaa, mahdollisuuksia tai kielitaitoa tutustua ja verrata käännöstä alkuperäisteokseen ja siten tuottaa syvällisempää analyysia käännöksestä (Stöckell 2007, 452). Nyqvist (2015, 21) huomauttaa kuitenkin, että sujuvuus on joka tapauksessa hyvin tärkeä kriteeri esimerkiksi dekkarien, trillerien ja lukuromaanien lukukokemuksissa: jos lukija joutuu kiinnittämään huomiota kömpelöihin sanavalintoihin,

lukukokemus häiriintyy. Tämän lisäksi sujuvuus on myös lähtökielisen kirjallisuuden arviointikriteeri (Nyqvist 2015, 21).

Angloamerikkalaisessa kontekstissa kääntäjän näkyvyyden puolesta puhunut Lawrence Venuti (2008, 1–2) toteaa käännöksen sujuvuuden olevan edellytys sille, että käännös hyväksytään. Positiivisimman vastaanoton saavat läpinäkyvät käännökset, jotka vaikuttavat kielellisiltä ja tyyllillisiltä ominaisuuksiltaan mahdollisimman sujuvilta. Hyvä käännös ei vaikuta siis käännökseltä lainkaan, vaan on kuin alkuperäinen teos. Tämä vaikuttaa kuitenkin kääntäjän näkyvyyteen – mitä sujuvampi käännös, sitä näkymättömämpi kääntäjä on. (Venuti 2008, 1–2). Venutin ratkaisu näkyvyyden parantamiseen on niin kutsuttujen vieraannuttavien käännösten suosiminen. Vieraannuttaminen on käännösstrategia, jossa käännökseen on jätetty aineksia lähtökulttuurin piirteistä, ”jotta teksti erottuisi oman lähdekulttuurinsa tuotteeksi”, eli sen tarkoituksena on muistuttaa lukijaa siitä, että teksti on käännettyä. (Tieteen termipankki 2018, käsitesivu *vieraannuttaminen*). Vieraannuttavalla käännösstrategialla käännös ja siten myös kääntäjä tulevat näkyvämmiksi. Koskinen (2007, 334) kuvaa sujuvuuden myötä lisääntyneenä näkymättömyyttä kääntäjän näkyvyyden ja näkymättömyyden välisenä kaksoissiteenä, joka on ”yksi kääntämisen ikuisista paradokseista”. Jos siis kääntäjä tekee itsensä näkyväksi, hän tekee sen usein oman arvostuksensa kustannuksella. Tämä ilmiö liittyy kääntäjän näkyvyyden tekstuaaliseen tasoon, mutta päivälehtikritiikkien kontekstissa se kytkeytyy myös ekstratekstuaaliseen näkyvyyteen. Kriitikko arvioi kääntäjän työtä pitkälti vain tekstuaalisella tasolla, mutta vaikuttaa näillä arvioilla kääntäjien ja heidän työnsä julkisuuskuvaan ja arvostukseen.

2.3 Kääntäjän näkyvyyden tutkimisesta

Kääntäjien näkyvyydestä on tehty melko paljon aiempaa tutkimusta. Erityisesti 2000-luvulla tehtyjä tutkimuksia on runsaasti, mikä osoittaa näkyvyyden käsitteen merkityksen kasvamisesta käännöstieteen kentällä tuohon aikaan. Suomessa kääntäjien näkyvyydestä ovat kirjoittaneet ja tehneet tutkimusta esimerkiksi Esa Penttilä (2013), Kaisa Koskinen (2000, 2007) ja Päivi Stöckell (2007). Penttilä (2013) tarkastelee tutkimuksessaan kääntäjien näkyvyyttä suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien kirjallisuusarvosteluissa tekstianalyysin keinoin ja tutkimuksen aihe ja tutkimusmetodi vastaavat siis omaa tutkimustani. Penttilä toteaa tutkimuksensa tuloksista, että kääntäjän näkyvyys ei ole yksiselitteistä. Hän havaitsi, että näkyvyydessä on eroja eri lehtien välillä, sillä yksi aineiston lehdistä korosti muista lehdistä poiketen kääntäjien näkymättömyyttä. Hän mainitsee, että myös havaintojen

tarkastelutavalla on merkitystä mielikuviin näkyvyyden ilmiöstä ja korostaa, että laadullisella näkökulmalla ja yksittäistapausten tutkimisella ”tehdään liiankin helppoja yleistyksiä” (Penttilä 2013, 279). Määrällisestä näkökulmasta tarkasteltuna Penttilän havainto oli, että aineistosta nousee itse asiassa hyvin myönteinen kuva suomentajista ja heidän näkyvyydestään. Penttilä toteaa tutkimuksensa tuloksista myös sen, että näkyvyys ei automaattisesti ole myönteistä ja toteaa monen muun tutkijan lailla, että usein näkymättömyys kertoo siitä, että käänös on ollut hyvä.

Koskisen väitöskirja (2000) käsittelee kääntämisen etiikkaa, johon näkyvyyden käsite olennaisesti kytkeytyy. Sekä Koskinen (2007) että Stöckell (2007) sivuavat kääntäjän näkyvyyden tilaa suomalaisen käänöskritiikin kentällä *Suomennoskirjallisuuden historia* -teoksessa. Aiemmin mainitun Lawrence Venutin lisäksi Suomen ulkopuolella näkyvyyden teemaa ovat tutkineet muun muassa Isabelle Vanderschelden (2000), Christina Gullin (2002) ja Malin Podlevskikh Carlström (2022). Vanderschelden (2000) tarkastelee tutkimuksessaan käännetyn kirjallisuuden tilannetta Ranskassa ja tutkii kääntäjän ja heidän työnsä näkyvyyttä kirjallisuusarvioissa. Podlevskikh Carlströmin (2022) tutkimus puolestaan keskittyy käänöskritiikin ja käänösten näkyvyyden tilaan venäjänkielisten romaanien ruotsinnosten arvosteluissa. Hänen aineistonsa koostuu 430 arvostelusta, jotka käsittelevät 82 eri romaanin ruotsinkielisiä käänöksiä aikaväliltä 1994–2020. Myös Podlevskikh Carlström luokittelee tutkimuksessaan kääntäjän näkyvyyden muodot seitsemään eri kategoriaan. Gullinin tutkimuksesta kerron lisää tuonnempana.

Aiheesta on tehty myös useita pro gradu -tutkielmia hieman eri näkökulmista. Anna Shepherd (2009) tarkasteli tutkimuksessaan yleisesti käänöskritiikin tilaa ja käänösten saamaa huomiota hyödyntäen Lawrence Venutin teoriaa kääntäjän näkymättömyydestä. Rajatumpaa näkökulmaa käänösten ja kääntäjien näkyvyyteen ovat tuoneet Meri Korhonen (2011) ja Henna Sillanpää (2018). Korhonen tutki työssään uudelleenkäänöksiä ja niiden vastaanottoa kirjallisuusarvosteluissa, kun taas Sillanpään tutkimus keskittyi kääntäjän ja kääntämisen näkyvyyteen suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluissa. Molemmat hyödyntävät töissään yleisesti teoriaa kääntäjien näkyvyydestä sekä Christina Gullinin käänöskritiikin luokittelumallia. Teoriaa kääntäjien näkyvyydestä on hyödynnetty myös monissa tutkimuksissa, joissa kääntäjien näkyvyyttä on tarkasteltu käänöskritiikkien ulkopuolella eri medioissa. Meiju Granroth (2017) ja Toni Nummela (2020) tutkivat hieman eri metodein kääntäjien julkisuuskuva eri päivä- ja tiedotuslehtien kääntäjiä ja kääntämistä koskevissa

artikkeleissa. Heidän tutkimuksensa eivät siis keskity niinkään käännöskritiikkiin, mutta antavat silti mielenkiintoista tietoa kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyydestä yhteiskunnassa.

Tutkin omassa tutkimuksessani sitä, miten kääntäjät näkyvät päivälehtikritiikeissä. Tätä vasten esittelen seuraavaksi Gullinin käännöskritiikin luokittelumallin, jota myös hyödynnän omassa työssäni aineistoni löydöksiä kategorisoinnissa. Kerron tutkimusmenetelmästäni ja aineistostani vielä tarkemmin seuraavassa luvussa.

Ruotsalainen tutkija Christina Gullin (2002) tutki kääntäjien näkyvyyttä englanninkielisen kaunokirjallisuuden ruotsinnosten arvosteluissa neljässä ruotsalaisessa päivälehdessä vuosina 1980, 1985, 1989 ja 1995. Hän luokitteli arvostelut seitsemään eri kategoriaan sen perusteella, miten käännöstä oli kommentoitu arvostelussa. Korhonen (2011, 31–32) on suomentanut Gullinin (2002, 174) luokittelumallin kategoriat seuraavasti:

X. kääntäjän nimeä ei mainita ollenkaan

I. kääntäjän nimi mainitaan vain teostiedoissa

II. käännöksen kielen kommentoinnista jää mielikuva, että alkuperäisteoksen tekijä on kirjoittanut suoraan käännöksen kielellä

III. leipätekstissä mainitaan, että kyseessä on käännös, mutta käännöstyötä ei sinänsä arvioida

IV. käännöstyötä arvioidaan parilla sanalla, mutta arviointia ei perustella

V. käännöstyötä arvioidaan tarkemmin kuin ryhmässä IV ja kriitikko perustelee väitteensä. Ryhmään kuuluvat myös arvostelut, joissa kriitikko esittää mielipiteensä käännöksestä varauksella

VI. kääntäjän suoritusta kommentoidaan perusteellisesti, kriitikko pohtii kääntämisen luonnetta ja esimerkiksi kääntäjän työhön vaikuttavia olosuhteita

Sekä Gullin että hänen malliaan omissa tutkimuksissaan hyödyntäneet Korhonen ja Sillanpää toteavat, ettei tämä luokittelumalli ole täysin ongelmaton. Gullin (2002, 173) itse huomauttaa, että luokittelumallissa ei oteta huomioon monia tärkeitä tekijöitä, jotka saattaisivat vaikuttaa luokittelun tuloksiin. Hän mainitsee esimerkkeinä arvostelun kirjoittajan, lähdeteoksen kirjoittajan sekä sen genren ja arvostelun pituuden. Korhosen ja Sillanpään huomiot luokittelumallin haasteista liittyvät kategorioiden rajojen häilyvyyteen. Esimerkiksi Korhosen (2011, 47–48) aineistosta nousi esiin arvostelu, jossa kriitikko mainitsee kääntäjän leipätekstissä, mutta muutoin puhuu käännöksen kielestä niin kuin lähde-teos olisi kirjoitettu suomeksi. Näillä perusteilla tämä arvostelu sopisi Gullinin luokittelun mukaan sekä ryhmään II

että III. Korhonen (Mt, 48) toteaa, että myös luokkien V ja VI välinen raja on häilyvä, sillä käännöksen arvioinnin perusteellisuutta on vaikea mitata. Sillanpää (2018, 30) puolestaan huomauttaa, että kolmen ensimmäisen ryhmän määritelmät eivät niinkään erottele arvosteluja luokkiin, vaan luovat päällekkäisyyksiä. Esimerkiksi kääntäjän nimen mainitsemista koskevien ryhmien x ja I kohdalla ongelmallista on se, että käännöksen arvioiminen leipätekstissä on mahdollista, vaikka kääntäjän nimeä ei arvostelussa mainittaisikaan. Kategorian II ongelmallisuus on puolestaan siinä, että käännöstä voi arvioida myös laajemmin, vaikka kommentointi muuten jättäisi mielikuvan siitä, että kirjailija olisi kirjoittanut teoksen kohdekielellä. (Mt, 30–31). Tällöin arvostelu sopisi luokan II lisäksi myös luokkaan V tai VI. Korhonen ja Sillanpää eivät kumpikaan käyttäneet Gullinin mallia sellaisenaan, vaan muokkasivat edellä mainittujen huomioiden perusteella mallin luokkia vastaamaan paremmin heidän tutkimustensa tarpeita.

Koska arvosteluissa voi esiintyä viitteitä useamman eri luokan piirteistä, on niiden luokittelu kokonaisuudessaan eri kategorioihin haastavaa. Siksi hyödynnän Gullinin mallia omassa työssäni hieman eri tavalla. Koska tarkoitukseni on selvittää, millä tavoin kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät arvosteluissa, on olennaisempaa luokitella arvosteluista löytyviä yksittäisiä havaintoja kuin luokitella arvosteluista kokonaisuuksina. Käytän tutkimuksessani näistä havainnoista termiä *maininta*, jonka määritelmä tutkimuksessani on yksi esiintymä, jossa kääntäjä tai käännös tulee jollakin tavalla esille. Yksi maininta voi olla yksi sana tai virke tai joissakin tapauksissa useamman virkkeen rypäs tai jopa kokonainen kappale. Yhdessä arvostelussa voi siten olla mainintoja useammasta eri luokasta.

Luokittelen arvosteluista löytyvät maininnat kääntäjistä ja heidän työstään omiin kategorioihinsa, jotka poikkeavat hieman Gullinin seitsemästä kategoriasta. Käyttämäni luokittelumalli syntyi teoriaohjautuvasti Gullinin mallia hyödyntäen, mutta kuitenkin vuoropuhelussa aineiston kanssa. Käytän omassa tutkimuksessani seuraavia kuutta luokkaa:

1. Kääntäjän nimi mainitaan teostiedoissa
2. Teoksen käännösluonto tulee ilmi, mutta kääntäjää tai hänen työnsä ei arvioida. (Leipätekstissä esimerkiksi vain todetaan kirjan olevan käännös tai mainitaan, kuka teoksen on kääntänyt)
3. Käännöstä kommentoidaan muutamalla sanalla ilman perusteluja
4. Käännöstä kommentoidaan pidemmin ja perustellen

5. Käännöstä kommentoidaan niin kuin alkuteoksen kirjailija olisi kirjoittanut kirjan suomeksi

6. Kääntäjää ei mainita ollenkaan eikä arvostelusta ei käy ilmi arvioidaanko käännöstä vai alkuperäisteosta

Luokkaan 1 kuuluvat ne maininnat, joissa kääntäjä tulee esille arvostelussa vain teostiedoissa, joissa esitellään lisäksi teoksen nimi, kirjailija, kustantaja ja julkaisuvuosi sekä lehdestä ja ajankohdasta riippuen välillä myös sivumäärä sekä kirjan hinta. Teostiedot ovat arvosteluissa yleensä leipätekstissä erillään joko arvostelun alussa tai lopussa.

Luokkaan 2 kuuluvat ne maininnat, joista käy ilmi, että arvosteltu teos on käännös, mutta joissa kääntäjän suoritusta ei arvioida. Teoksen käännösluonto voi tulla esille ilman kääntäjän nimen mainitsemista leipätekstissä esimerkiksi yksinkertaisella toteamuksella siitä, että arvosteltu kirja on vihdoinkin ilmestynyt suomeksi. Tähän luokkaan kuuluu kuitenkin myös maininnat, joissa kääntäjän nimi esiintyy leipätekstissä ilman arviota.

Luokkaan 3 kuuluvat ne maininnat, joissa käännöstä selkeästi kommentoidaan, mutta vain muutamalla sanalla ja ilman perusteluja. Kommentit voivat olla sekä käännöstä kiitteleviä tai kritisoivia. Kriitikko ei anna kommentilleen perusteluja. Luokan 4 maininnoissa puolestaan kriitikko kommentoi käännöstä myös joko kiitellen tai kritisoiden, mutta antaa näkemyksilleen myös perustelut.

Luokkaan 5 kuuluvat ne maininnat, joissa käännöksen kommentoinnista syntyy vaikutelma, kuin alkuteoksen kirjoittaja olisi kirjoittanut kirjan käännöksen kielellä eli suomeksi. Nämä maininnat liittyvät kirjan kielen kommentointiin niin, että kieltä joko kehuaan tai kritisoidaan attribuomalla kommentit alkuteoksen kirjailijalle. Käännöskirjallisuutta arvostellessa tämä on kriitikolta epälooginen tapa toimia, sillä hän lukee kääntäjän tekstiä, jolloin kommentit kirjan kielestä tulisi osoittaa kääntäjälle eikä alkuperäisteoksen kirjoittajalle.

Luokkaan 6 kuuluvat ne arvostelut, jotka käsittelevät selkeästi ulkomaalaisen kirjailijan kirjoittamaa kirjaa, mutta joissa ei ole mitään selkeää viitettä kääntäjästä tai kirjan käännösluonteesta. Tällöin herää kysymys siitä, onko arvostelun kirjoittaja lukenut ja arvostellut kirjan alkuperäisellä kielellä vai kirjan suomenkielisen käännöksen. Luokka on poikkeuksellinen muista luokista siinä mielessä, että siihen ei kuulu yksittäisiä havaintoja vaan ne arvostelut kokonaisuudessaan, joissa ei ole mitään viitteitä kääntäjän näkyvyydestä. Luokan kohdalla tutkitaankin oikeastaan kääntäjän näkymättömyyttä eikä niinkään sitä, miten kääntäjä on näkyvillä. Näkymättömyyden tutkiminen kulkee kuitenkin käsi kädessä

näkyvyyden kanssa, joten myös tämä luokka antaa arvokasta tietoa kääntäjän näkyvyydestä ja siksi on olennaista ottaa se mukaan tutkimukseen.

3 Aineisto ja metodi

Tässä luvussa kerron tutkimukseni aineistosta ja tutkimusmetodista. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen aineiston ja kuvailen myös aineiston kokoamistapaa. Toisessa alaluvussa puhun tutkimuksessa käytetystä metodista ja perustelen valintaani. Kuvaan myös sitä, miten toteutin käytännössä aineiston analyysin.

3.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani toimii suomalaisista päivälehdistä kerätyt käännöskirjallisuutta koskevat kirjallisuusarvostelut vuosilta 1974 ja 2002. Vuoden 1974 aineistoon kuuluu 59 eri teoksen arvostelut ja vuoden 2002 aineistoon kuuluu 66 eri teoksen arvostelut. Aineistoon kuuluvat arvostelut on koottu *Kirjallisuusarvosteluja*-julkaisusta, johon eri päivälehdistä löytyneitä arvosteluja on koottuna yksiin kansiin. Julkaisu ilmestyi 1970-luvun alussa BTJ Kirjastopalvelu Oy:n julkaisemana nimellä *Arvostelupalvelusarja* ja muuttui *Kirjallisuusarvosteluja*-muotoon vuonna 1974. Lehden B-osio käsittää kaunokirjallisuuden arvostelut, mutta julkaisusta tehtiin omat osionsa myös tietokirjallisuudelle (A-osio) sekä lasten- ja nuortenkirjallisuudelle (C-osio). Vuoden 1974 B-sarjan lehden numeron 8 alkusanoissa kerrotaan, että julkaisun tarkoituksena oli keskittää eri instituutioissa ympäri Suomen tehtävää kirjallisuusarvostelujen manuaalista arkistointia yhteen työ- ja jakelupisteeseen resurssien säästämiseksi.

Kirjallisuusarvosteluja-julkaisun numeroja ilmestyi noin kerran kuukaudessa, eli julkaisun numerot indikoivat julkaisukuukauden numeroa. Joinain vuosina arvosteluja julkaistiin kaksoisnumeroissa, eli kahden kuukauden arvostelut kerrallaan. Tämän tutkimuksen aineisto on valikoitu vuoden 1974 lokakuun numerosta ja vuoden 2002 tammikuun numerosta. Koska tutkimukseeni liittyy olennaisesti vertailunäkökulma, oli aineistoksi olennaista valita arvosteluja lehden julkaisuajanjakson molemmista ääripäistä. Ajankohtien välillä on 28 vuotta, joiden aikana maailma on muuttunut paljonkin, tarjoten vertailulle mielenkiintoiset lähtökohdat. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoista olisi tarkastella kaikkia arvosteluja tältä aikaväliltä, mutta tämä olisi manuaalisesti toteutettuna liian suuri työ pro gradu -työn kokoiseen tutkimukseen. Koska lehdestä löytyy arvosteluja myös kotimaisista kaunokirjallisuuden teoksista sekä arvosteluja myös ruotsiksi, olen rajannut tutkimusaineistokseni kaikki suomenkieliset käännöskirjallisuutta koskevat arvostelut. Vuoden 1974 aineistossa arvosteltiin 59 käännöskirjallisuuden teosta ja vuoden 2002 aineistossa

arvosteltavia teoksia on 66. Tarkastelen arvosteltavien teosten määrää enkä niinkään itse arvosteluiden määrää, sillä joissakin tapauksissa yhdessä arvostelussa on arvosteltu useampi teos.

Kirjallisuusarvosteluja-julkaisu on saatavilla Turun yliopiston kirjastossa vain lukusalikäyttöön. Tästä syystä minun täytyi saattaa aineisto sellaiseen muotoon, jonka sain käyttööni myös kirjaston ulkopuolella. Kokosin aineistoon sisällytettävät lehtien numerot PDF-muotoon valokuvaamalla ne älypuhelimien skanneriohjelmalla. Tämän jälkeen tulostin aineiston vielä paperiseen muotoon, sillä aineiston läpikäyminen ja merkintöjen tekeminen oli helpompaa tässä muodossa.

3.2 Tutkimusmenetelmä

Käytän työssäni tutkimusmenetelmänä laadullista teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on tekstitutkimusta, jolla voidaan analysoida mitä tahansa kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa ja etsiä siitä merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119). Sisällönanalyysin avulla aineistoa strukturoidaan systemaattisesti ja objektiivisesti, ja sen pyrkimyksenä on saada tutkittavasta asiasta tiivistetty yleiskuva (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–117). Tämän tutkimuksen kontekstissa sisällönanalyysillä on siis tarkoitus etsiä päivälehtien kirjallisuusarvosteluista viitteitä kääntäjän näkyvyydestä ja muodostaa yleiskuva siitä, miten tämä ilmiö näkyy kyseisessä aineistossa.

Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan: aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 107–114). Nimensä mukaisesti aineistolähtöistä tutkimusta ohjaa aikaisemman teorian sijaan itse aineisto. Analysoitavat yksiköt eivät ole ennalta harkittuja vaan ne valitaan aineistosta. (Mt, 108). Aineistolähtöisen analyysin ongelmana on kuitenkin yleinen periaate teoriaohjautuvuudesta, jonka mukaan tutkijan havaintoihin ja tuloksiin vaikuttavat aina käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmä. Tämän takia täysin aineiston ehtojen mukainen analyysi voi olla vaikeaa saavuttaa. (Mt, 109). Tähän aineistolähtöisen analyysin haasteeseen voi toimia apuna teoriaohjaava analyysi. Siinä teoria toimii analyysin apuna, mutta ei toimi täysin analyysin pohjana. Analysoitavat yksiköt valitaan aineistolähtöisen analyysin tavoin aineistosta, mutta aiempi teoria voi auttaa yksiköiden määrittelyssä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109). Teorialähtöisessä analyysissä tutkimus puolestaan perustuu jo olemassa olevaan teoriaan ja on siten luonteeltaan usein ”aikaisemman tiedon testaamista uudessa kontekstissa” (Mt, 110).

Valitsin tutkimukseni metodiksi nimenomaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin, sillä en halua valmiin teorian ohjailevan tutkimukseni tuloksia liikaa. Tarkoituksena on tehdä havaintoja aineistosta ja vasta sitten verrata niitä olemassa olevaan teoriaan, eikä niinkään etsiä aineistosta havaintoja valmiin teorian pohjalta. Teoriaohjaavana tekijänä tutkimusmetodissani toimii edellisessä luvussa esittelemäni Gullinin (2002) tutkimus kääntäjien näkyvyydestä, johon luomani luokittelumalli perustuu. Luokittelumallin sovittaminen aineiston tarpeisiin tuo havainnot aineistosta esille.

Alasuutari (1994, 23) toteaa, että laadullinen ja määrällinen analyysi eivät ole toisiaan poissulkevia tutkimusmenetelmiä vaan ne ovat ikään kuin toistensa jatkumot, minkä vuoksi niitä voi hyvin soveltaa samassa tutkimuksessa. Sisällönanalyysi on tutkimusmenetelmänä laadullinen menetelmä, mutta hyödynnän tutkimuksessani myös määrällistä tutkimusotetta. Määrällistä dokumenttien analyysia kutsutaan sisällön erittelyksi tai kvantifioinniksi, ja se on sisällönanalyysin apuna käytettävä erillinen tutkimusmetodi. Kvantifioinnissa tekstin sisältöä kuvataan määrällisesti, kun taas sisällönanalyysi pyrkii kuvaamaan sisältöä sanallisesti. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 119). Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan sisällönerittely vastaa tutkimuksen tutkimusongelmiin kvantitatiivisesti frekvenssi- tai volyymimittauksena eli laskemalla, kuinka monta kertaa tutkittava ilmiö esiintyy aineistossa. Yksinkertaisimmillaan tämä on esimerkiksi aineiston luokittelemista erilaisten tekijöiden mukaan luokkiin ja taulukoimalla aineistosta nousevia havaintoja (Mt). Alasuutari (1994, 163) toteaa, että ”taulukoinnilla todistetaan jonkin kaikkiin tapauksiin pätevän säännön olemassaolo”.

Hyödynnän omassa tutkimuksessani määrällisyyttä siten, että luokittelen aineistosta löytyneet havainnot eri kategorioihin ja lasken niiden frekvenssit. Koska vuosien 1974 ja 2002 aineistoihin sisältyy toisistaan poikkeava määrä arvosteltuja teoksia, eivät pelkät havaintojen frekvenssit ole kuitenkaan sellaisenaan vertailtavissa. Siksi suhteutan havaintojen frekvenssit arvosteltavien teosten määrään, jolloin saan jokaisen käyttämäni luokittelumallin luokan havainnoille prosentuaalisen osuuden koko aineistosta. Laskemalla molempien vuosien havainnoille prosentuaaliset osuudet voi mahdollistaa vertailun. Havaintojen kvantifioinnilla saadaan konkreettinen kuva siitä, miten paljon kääntäjät näkyvät eri tavoin tutkimuksen aineistossa. Sisällönanalyysin menetelmin puolestaan kvantifioinnin tuloksia pystytään täsmentämään ja samalla sanallistamaan niiden merkityksiä.

4 Analyysin tulokset

Tässä luvussa esittelen analyysini tulokset. Ensin esittelen, kuinka paljon aineistosta löytyi mainintoja kääntäjistä ja heidän työstään luomani luokittelumallin mukaisesti. Sen jälkeen tarkastelen tarkemmin sitä, miten kääntäjät aineistoissa näkyvät käsittelemällä alaluvuissa 4.1–4.6 jokaiseen yksittäiseen luokkaan kuuluvia mainintoja sekä vuoden 1974 että 2002 aineistoista ja vertailemalla niitä toisiinsa. Alaluvussa 4.7 teen yhteenvedon aineistojen eroista. Havainnollistan löydöksiäni sopivissa kohdissa aineistoesimerkein ja käytän joissakin kohdissa lihavoitua, jolla korostan esimerkissä käsiteltävää asiaa. Koska aineistoa on paljon, en ole koonnut jokaista esimerkkinä käyttämäni yksittäistä arvostelua lähdeluetteloon. Esimerkkien perässä olevat lähdeviitteet kertovat minkä lehden arvostelusta ja kumman vuosikerran aineistosta esimerkki on poimittu sekä sivunumeron, jolta esimerkki löytyy. Kirjallisuusarvosteluja-julkaisussa on sivunumerointi sekä sivujen ylä- ja alalaidassa: ylälaidan sivunumerointi jatkuu kaikkien julkaisun osien kesken, kun taas alalaidan sivunumero on vuosikertakohtainen. Käytän lähdeviitteissäni vuosikertakohtaista sivunumerointia.

Vaikka päätutkimusmetodini on laadullinen sisällönanalyysi, käytän tutkimuksessani sen lisäksi myös määrällistä tutkimusotetta. Kvantifioin aineistosta löytyneet maininnat kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyydestä laskemalla luokkiin 1–5 kuuluvien mainintojen frekvenssit. Koska vuosien 1974 ja 2002 aineistoissa on mukana eri määrä arvosteltuja teoksia (vuoden 1974 aineistossa 59 ja vuoden 2002 aineistossa 66), pelkät mainintojen frekvenssit eivät anna kokonaiskuvaa aineistojen eroista. Jotta vertailu aineistojen välillä on mahdollista, jokaisen luokan mainintojen määrä on suhteutettava aineistossa mukana olleiden teosten määrään ja näin saada maininnoille luokkakohtaiset prosentuaaliset osuudet. Prosenttiluvut kertovat, kuinka monta prosenttia kunkin luokan mainintoja koko aineiston teoksissa esiintyy. Nostan mainintojen lukumääriä esille kohdissa, joissa niistä on tulosten kannalta havainnollistavaa hyötyä, mutta selkeyden vuoksi käsittelen määrällisestä näkökulmasta lähinnä vain mainintojen prosentuaalisia osuuksia.

Luokkien 1–5 mainintojen prosentuaaliset osuudet ovat laskettuina alla taulukossa 1. Kuten luvussa 2.3 totesin, luokka 6 on poikkeuksellinen siinä mielessä, että siinä ei havainnoida mainintoja kääntäjistä vaan oikeastaan niiden puuttumisesta. Luokan 6 kohdalla laskin siis niiden arvosteltujen teosten lukumäärät, joissa ei ollut minkäänlaisia mainintoja kääntäjistä ja heidän työstään ja suhteutin ne myös aineistojen kokonaisteosmäärään. Luokan 6

prosentuaaliset osuudet kaikista aineistoihin kuuluvista arvostelluista teoksista on merkitty taulukkoon 2.

Taulukko 1 Luokkiin 1–5 kuuluvien mainintojen prosentuaaliset osuudet aineiston teoksista

Luokka	Vuoden 1974 aineisto	Vuoden 2002 aineisto
1 Kääntäjän nimi mainitaan teostiedoissa	78 %	94 %
2 Teoksen käännösluonto tulee ilmi, mutta käännöstä ei arvioida	27 %	35 %
3 Käännöstä kommentoidaan muutamalla sanalla ilman perusteluja	12 %	20 %
4 Käännöstä kommentoidaan pidemmin ja perustellen	2 %	-
5 Käännöstä kommentoidaan niin kuin alkuperäisteoksen kirjailija olisi kirjoittanut kirjan suomeksi	7 %	18 %

Taulukko 2 Luokkaan 6 kuuluvien arvostelujen prosentuaaliset osuudet kaikista arvosteluista

Luokka	Vuoden 1974 aineisto	Vuoden 2002 aineisto
6 Kääntäjää ei mainita ollenkaan	12 %	2 %

Taulukkoihin 1 ja 2 on merkitty kuinka monta prosenttia kunkin luokan mainintoja/arvosteltua teosta vuosien 1974 ja 2002 aineistoissa on. Luokissa 1, 2, 3 ja 5 prosentuaaliset osuudet ovat suurempia vuoden 2002 aineistossa, kun taas luokkien 4 ja 6 kohdalla prosentuaaliset osuudet ovat suurempia vuoden 1974 aineistossa. Tällä prosentuaalisten osuuksien tarkastelulla voidaan havainnoida luokkien esiintyvyyden trendejä näissä kahdessa aineistossa, mutta pelkällä määrällisellä analyysillä ei voi kuitenkaan tehdä tarkkoja päätelmiä kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyydestä, sillä osassa luokista suurempi havaintojen määrä ei välttämättä ole positiivista kääntäjän näkyvyyden kannalta. Luokan 6 lisäksi luokkaan 5 kuuluvat maininnat kertovat oikeastaan kääntäjän näkymättömyydestä, eikä niinkään kääntäjän näkyvyydestä. Ongelmallista on myös se, että luokissa 2, 3 ja 4 käännöksestä voidaan puhua myös ilman, että itse kääntäjää mainitaan. Tällöin toki kääntäjän tekemä työ on esillä, mutta kääntäjä toimijana jää näkymättömiin. Määrällisen kvantifioinnin lisäksi havaintoja on siis tarkasteltava laadullisesta näkökulmasta, minkä teen seuraavissa alaluvuissa.

4.1 Kääntäjän nimi mainitaan teostiedoissa

Luokkaan 1 kuuluvat maininnat kääntäjästä arvostelun teostiedoissa. Teoksen ja kirjailijan nimen jälkeen teostiedoissa lukee useimmiten joko ”suomentanut” tai lyhennetyksi ”suom.”, jota seuraa kääntäjän nimi. Taulukkoja 1 ja 2 tarkastellessa ja eri luokkien prosentuaalisia osuuksia vertaillessa voidaan huomata, että tähän luokkaan kuuluu selkeästi eniten mainintoja molempien vuosikertojen aineistoissa. Vuoden 1974 aineistossa tämän luokan mainintojen osuus on 78 % ja vuoden 2002 aineistossa mainintojen osuus on 94 %. Myös Podlevskikh Carlströmin (2022, 134) tutkimuksessa kääntäjä mainittiin useimmin arvostelun teostiedoissa. Hänen tutkimuksessaan 370 arvostelua kaikista 430 arvostelusta, eli 86 % sisältää kääntäjän nimen arvostelun teostiedoissa. Näiden arvostelujen lisäksi kääntäjän nimi löytyi teostietojen sijaan itse leipätekstissä 13 arvostelussa.

Vaikka kääntäjän nimeä ei mainittaisi teostiedoissa, suurimassa osassa arvosteluja kirjan käännösluonto tulee kuitenkin esille ja kääntäjän nimi nousee esille jossakin kohtaa leipätekstissä, esimerkiksi käännöstyön arvion yhteydessä. Vuoden 1974 aineistossa on kuusi arvostelua, joissa kääntäjää ei mainita teostiedoissa, mutta kirjan käännösluonto tulee muulla tavoin esiin. Näistä kuudesta arvostelusta viidessä kääntäjän nimi mainitaan leipätekstissä ja vain yhdessä kääntäjää ei mainita lainkaan, vaikka teosta käsitelläänkin käännöksenä. Vuoden 2002 aineistossa on vain kolme arvostelua, joista suomentajan nimi puuttuu teostiedoista, mutta joissa kirjan käännösluonto tulee muutoin esiin. Näistä kahdessa kääntäjän nimi mainitaan leipätekstissä käännöstyön arvion yhteydessä ja yhdessä kääntäjän nimi ei tule lainkaan esille. Huomautuksena, että näihin lukumääriin ei sisälly alaluvussa 4.6 käsitellyt arvostelut, joista puuttuu täysin maininta kääntäjästä ja teoksen käännösluonteesta.

4.2 Teoksen käännösluonto tulee ilmi, mutta kääntäjää tai hänen työtään ei arvioida

Luokkaan 2 kuuluvat maininnat, joista käy jollain tavalla ilmi kirjan käännösluonto arvostelun leipätekstissä. Tähän luokkaan kuuluu keskenään hieman erityyppisiä mainintoja, mutta yhteistä niille kaikille on se, että kääntäjän työsuoritusta ei arvioida. Luokan mainintojen prosentuaalinen osuus vuoden 1974 aineistossa on 27 % ja vuoden 2002 aineistossa 35 %. Mainintoja verratessa voidaan todeta, että molempien aineistojen arvosteluissa on tyypillistä, että käsiteltyjen teosten käännösluonto tulee esiin ilman, että kääntäjiin ja heidän työhönsä

kohdistuu käännskriittikiä. Jos luokan 1 teostietomainintoja ei lasketa, luokan 2 maininnat ovat kaikista tyypillisimpiä molempien vuosien aineistoissa.

Suurin osa luokan 2 havainnoista molempien vuosikertojen aineistoissa ovat toteamuksia, joissa kirjan käänösluonto tulee jollain tavalla ilmi, mutta kuitenkin ilman, että itse kääntäjää mainitaan:

- (1) Koti maailman laidalla on yhdysvaltalaisen Michael Cunninghamin (s. 1952) toinen suomennettu romaani (Ilkka 2002, 11).

Kuten esimerkissä 1, isossa osassa tämän luokan maininnoista teoksen käänösluonto tulee ilmi toteamalla esimerkiksi, että käsitelty teos on vihdoim ilmestynyt suomeksi tai on kirjailijan X:nnes suomennettu kirja. Vaikka teoksen käänösluonto tulee ilmi, näissä maininnoissa itse kääntäjä ja hänen työnsä jäävät näkymättömäksi. Tähän luokkaan kuuluvat kuitenkin myös ne havainnot, jossa kääntäjän nimi mainitaan leipätekstissä ilman arviota käänöstyöstä, kuten seuraavassa esimerkissä:

- (2) 9 kiveä, 27 sanaa on usein Suomessa vierailleen Atxagan suomalaisille koottu ja käännetty teos. Sen on toimittanut ja suomentanut Atxagan vakiosuomentaja Tarja Roinila (Savon Sanomat 2002, 4).

Esimerkki 2 havainnollistaa hyvin miten yksinkertaisimmillaan teoksen käänösluonto voi tulla ilmi. Ensimmäinen virke toteaa baskikirjailija Bernardo Atxagan *9 kiveä, 27 sanaa* -teoksen käänösluonnon ja seuraava virke kertoo, kuka teoksen on suomentanut. Kääntäjän nimen mainitseminen suoraan teoksen suomentajana tuo kääntäjää näkyviin.

Joissakin tapauksissa kirjan käänösluonto tulee esille yllättävälläkin tavoilla. Vaikka tämän luokan havaintoihin ei kuulu kääntäjän työn arviointia, molempien vuosikertojen aineistoissa kirjan käänösluonto tuli muutamissa tapauksissa esille sen sijaan kustantajan toimintaa arvioiden:

- (3) Liken vastuulle on jäänyt merkkiteoksiin kuuluvan Palmer Edlritchlin jälkeen suomentaa joukko kiintoisia, joskin kokonaisuuden kannalta ehkä vähemmän merkittäviä Dick-opuksia. Näiden joukkoon kuuluu myös käsillä oleva teos (Kaleva 2002, 13).

Esimerkki 3 käsittelee arvostelua yhdysvaltalaisen tieteiskirjailija Philip K. Dickin *Varro vain viime vuotta* -teoksesta. Kriitikko arvostelee kustannusyhtiö Liken julkaisutoimintaa

toteamalla, että *Varro vain viime vuotta* on hänen mielestään epärelevantti suomennos verrattuna Liken aiemmin julkaisemaan ja Dickin merkkiteoksiin kuuluvaan *Palmer Edlritch* -teokseen. Kirjan käännösluonto tulee esimerkissä esiin, sillä kriitikko toteaa Liken ”suomentaneen” teoksen. Arvostelun kontekstissa lukija varmasti ymmärtää, että tällä tarkoitetaan Liken käännöskirjallisuuden julkaisutoimintaa eikä niinkään sitä, että Like itsessään toimii kirjan kääntäjänä. Tämä kuitenkin häivyttää itse kääntäjän näkyvyyttä käännöstekstin tekijänä. Kääntäjä J. Pekka Mäkelän nimi mainitaan arvostelussa kuitenkin teostiedoissa.

Toinen yllättävä esimerkki teoksen käännösluonnon ilmenemisestä on vuoden 1974 aineistossa esiintynyt arvostelu, jossa kriitikko pohtii, miksi Richard Brautiganin teos *Taimenen kalastus Amerikassa* on ylipäänsä käännetty:

- (4) Fabulistina, jutuntekijänä ja identiteettiään etsivän nuoren polven tulkkina Brautigan ei ole huonompi joskaan ei parempikaan kuin Jarkko Laine. Olen aikaisemminkin ihmetellyt, miksi meille käännetään kirjallisuutta joka hädintuskin yltyä kotimaisen kirjallisuuden keskitasolle. Alkuteos on ilmestynyt vuonna -67, aikoihin jolloin underground-liike jytäsi lyhyen jytänsä täällä Suomessa. Nyt kun tämä aika on historiaa, ihmetyttää vielä senkin takia kirjan kääntäminen kun meillä on täällä ’brautigan’ omastakin takaa (Uutispäivä Demari 1974, 14).

Hartama-Heinonen (1989, 24) määrittelee käännöskritiikin ”käännösprosessin tuloksen arvioinniksi”. Jos esimerkkiä 4 tarkastelee tämän määritelmän valossa, voidaan todeta, ettei siinä arvioida käännösprosessia. Esimerkissä Brautiganin teoksen käännösluonto käy ilmi siitä, että kriitikko ihmettelee syitä kirjan kääntämiselle. Esimerkin ensimmäisessä virkkeessä kriitikko mainitsee myös teoksen kääntäjän Jarkko Laineen. Kriitikko ei kuitenkaan arvioi Laineen käännöstyötä, vaan arvottaa pikemminkin Brautiganin tyyliä kirjailijana verraten tätä Laineeseen. Kääntäjä on siis näkyvillä, mutta ei käännöskritiikin kohteena.

4.3 Käännöstä kommentoidaan muutamalla sanalla ilman perusteluja

Luokan 3 maininnoissa kääntäjän työtä kommentoidaan, mutta vain lyhyesti ilman perusteluja. Tässä luokassa käännöstä on voitu kommentoida lyhyimmillään vain muutamalla kuvaavalla adjektiivilla, mutta mukana on myös muutaman virkkeen mittaisia kommentteja, joissa käännöstyötä arvioidaan. Olennaista kaikille kommentteille niiden pituudesta huolimatta

on, ettei kriitikko tarjoa perusteluita kommentilleen. Tähän luokkaan kuuluvien mainintojen osuus on vuoden 1974 aineistossa 12 % ja vuoden 2002 aineistossa 20 %.

Molempien vuosikertojen aineistoille on tyypillistä, että käännöksen onnistumista arvioivia kommentteja on arvostelussa vain yksi, vaikka käännöksestä puhuttaisiin muutoin muissakin kohdissa arvostelua. Suurin osa näistä käännöstä arvottavista kommentteista on yksittäisiä virkkeitä, jotka ovat useimmiten joko arvostelun alussa tai lopussa. Tämä tukee aiemmissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja päivälehtikritiikille tyypillisistä ominaisuuksista (kts. Koskinen 2007, 335 & Stöckell 2007, 452). Seuraavat esimerkit havainnollistavat miten käännöksiä aineiston arvosteluissa tyypillisesti kommentoidaan:

- (5) Hermann Hessen Narkissos ja Kultasuu, joka nyt on ilmestynyt suomeksi Kai Kailan **taitavana** käännöksenä, jatkaa itseasiassa Arosuden päähenkilön – Harry Hallerin – analyysiä teknis-rationaalisessa maailmassa, jossa ihmisen sielu ja henki jäävät lähes huomiotta (Aamulehti 1974, 25).
- (6) Helen Taavilan suomennos toimii hyvin. Replikeissä Taavila käyttää taiten luontevaa puhekieltä (Helsingin Sanomat 2002, 15).

Esimerkki 5 on *Aamulehdessä* ilmestyneen, Hermann Hessen kahta kirjaa arvioivan arvostelun ingressin ensimmäinen virke. Virkkeen pääviesti on kuvailla lyhyesti itse teosta, mutta sivulauseessa kriitikko arvioi kääntäjä Kai Kailan käännöksen 'taitavaksi'. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten lyhyimmillään yhdellä sanalla kääntäjän työtä arvosteluissa arvioidaan. Esimerkki 6 on puolestaan *Helsingin Sanomien* arvostelun viimeinen virke, jossa kääntäjän työtä arvioidaan kahdella virkkeellä. Toisin kuin esimerkissä 5, tässä esimerkissä kriitikko antaa täyden huomionsa käännöksen onnistumisen arvioimiselle. Kumpikaan kriitikko ei kuitenkaan anna perusteluja arviolleen. Esimerkin 5 arvostelun kirjoittanut kriitikko ei avaa, mikä tekee Kai Kailan käännöksestä taitavan. Esimerkissä 6 jälkimmäistä virkettä voi toki ajatella perusteluksi ensimmäiselle virkkeelle: Taavilan suomennos toimii hyvin, koska replikeissä hän käyttää luontevaa puhekieltä. Rajasin tämän tyylliset lyhyet kommentit kuitenkin luokkaan 3, jossa selkeitä perusteluja ei anneta, sillä aineistosta erottui myös pidempiä kommentteja, joissa kriitikko antaa arviolleen selkeästi perustelun. Nämä pidemmät kommentit kuuluvat luokkaan 4, jota käsittelen seuraavassa alaluvussa. Koska esimerkin 6 arvio Taavilan käännöstyöstä on niin lyhyt, on kriitikon ajatusten taustalla vaikuttavia tarkempia syy-seuraussuhteita vaikeaa päätellä. Jälkimmäinen virke voi yhtä

hyvin olla vain irrallinen toteamus, ja kriitikon mielipiteeseen Taavilan käännöksen toimivuudesta vaikuttavatkin jotkin muut seikat, joita hän ei arvostelussa avaa.

Molemmassa aineistoissa luokkaan 3 kuuluu mainintoja, joissa kääntäjän työn onnistumista arvioitiin peilaamalla suoritusta alkuperäisteoksen kirjailijan työhön tai vertaamalla käännöstä teoksen aiempaan käännökseen. Tämä oli kuitenkin tyypillisempää vuoden 2002 aineistossa. Vaikka käännöstyön arviointi tapahtuu näissä maininnoissa toisen tekijän työhön peilaten, kääntäjän nimi nousee kuitenkin suurimmassa osassa esille, kuten alla olevassa esimerkissä:

- (7) Kirjan riipaisevaa sisältöä tukeva symbolien rikkaus, fantasian luonteva yhdistyminen todellisuuteen ja runollinen kieli, jonka **Matti Rossi on tulkinnut loistokkaasti suomeksi**, tekevät tästä romaanista teoksen, jonka ulottuvuudet eivät ehdy (Uusi Suomi 1974, 70).

Esimerkissä 7 kriitikko kuvaa ylistävin sanoin perulaisen kirjailijan Manuel Scorsan romaania *Rummunlyöntejä Rancasin puolesta*. Myös romaanin suomentaja Matti Rossi saa sivulauseessa osakseen kiitokset ”loistokkaasta” käännöksestä. Vaikka kääntäjän nimi nousee arviossa esiin ja hänen työnsä saa positiivisen vastaanoton, virkkeen pääviesti on Scorsan työn ylistämisessä. Suomentaja Rossin työpanoksen kommentointi alisteisessa sivulauseessa häivyttää ironisen symbolisesti kääntäjän toimijuuden näkyvyyttä tekstin tekijänä. Kriitikko ei anna perusteluja sille, mikä tekee Rossin suomennoksesta loistokkaan.

Vaikka suurimmassa osassa luokan 3 maininnoista kääntäjän nimi nousee esille, vuoden 2002 aineistossa oli yksi esimerkki, jossa käännöstä arvioitiin lyhyesti myös ilman, että kääntäjän nimeä mainitaan:

- (8) Portugalinkielisen Afrikan merkittävimpänä nuoren polven kirjailijana piderry Mia Couto (s. 1955) aloitti runoilijana. Viime vuonna hän sai arvostetun portugalilaisen Mário António -kirjallisuuspalkinnon Flamingon viimeisestä lennosta, joka on hänen neljäs ja ensimmäinen suomennettu romaaninsa. Häntä on kiitelty kekseliäästä uudissanoja ja sananmuunnoksia vilisevästä kielestä. Käännökseen niitä riittää vain mausteeksi. (Ilkka 2002, 10).

Esimerkki 8 on pätkä *Ilkka*-lehdessä julkaistusta arvostelusta, joka käsittelee kirjailija Mia Couton romaania *Flamingon viimeinen lento*. Esimerkki on arvostelun lopusta, jossa kirjailija Couto ja hänen meriittinsä esitellään tarkemmin. Kriitikko toteaa, että Couto on saanut kiitosta romaaninsa kekseliäästä ja vivahteikkaasta kielestä. Esimerkin viimeisessä virkkeessä

kriitikko arvioi käännöstyön onnistumista suhteessa Couton alkuperäisteoksen kieleen. Arvio on sävyiltään negatiivinen, ja kriitikko implikoi, että leipätekstissä nimettömäksi jäänyt kääntäjä ei pääse käännöksen kielessä yhtä hyvälle tasolle kuin Couton alkuperäisteoksen kieli. Arvostelun teostiedoista kääntäjän nimi, Sanna Pernu, kuitenkin löytyy. Käännöstyötä voidaan siis arvioida, vaikka kääntäjän nimi ei tulisi mainituksi leipätekstissä arvion yhteydessä.

4.4 Käännöstä kommentoidaan pidemmin ja perustellen

Luokkaan 4 kuuluvissa maininnoissa kriitikko kommentoi käännöstä pidemmin ja myös perustelee näkemyksensä. Tässä luokassa oli kaikista vähiten mainintoja molempien vuosien aineistoissa. Vuoden 2002 aineistossa ei ollut yhtään tähän luokkaan kuuluvia mainintoja, vaan kaikki käännöstyötä arvioivat maininnat kuuluivat luokkaan 3, eli ne olivat lyhyitä ja perustelemattomia. Vuoden 1974 aineistossa oli vain yksi käännöstyötä pidemmin käsittelevä maininta, jossa kriitikko kommentoi suomennoksen kieltä ja sen haasteita:

- (9) Suomentajalla on ollut pulmansa. Anni Blomqvist [alkuperäisteoksen kirjailija] käyttää henkilöittensä puheissa sovellettua ahvenanmaalaismurretta, jonka kääntäminen toiseen kieleen on perin hankalaa. Suomentaja on valinnut helpoimman – kenties ainoan mahdollisen? – tien käyttäessään kulunutta helsinkiläismurretta. Mutta hän erehtyy siinä, että siirtää sen myös kirjailijan puolesta puhuttuun tekstiin, joka olisi vaatinut kirjakieltä. Kaikki nuo kielikukkaset – esim. ollaan oltu, on tullut mentyä, morsiuspedi, mää ja sää, miut ja sut – pyrkivät siten siirtymään vääriinkin kohtiin. Neuvoa on vaikea antaa, sillä alkutekstissä puhekieli on esim. seuraavanlaista: ”Det är väl int en dag för tidigt, så som du har väntat å träsat dej tväg till både Simskälä å körkan för till hör efter trev, genom hela sommarin.” Tätä on tietenkin mahdoton kääntää pelkästään normaali- eli kirjakieleen. (Uusi Suomi 1974, 16).

Esimerkissä 9 kriitikko kommentoi ruotsiksi kirjoittaneen Anni Blomqvistin *Tie Myrskyluodolle* -teoksen suomennoksen kieltä. Kriitikon mukaan Ahvenanmaan murteen suomentaminen helsinkiläismurteella ei ole ollut kaikissa kohdissa onnistunut ratkaisu, sillä hänestä teksti olisi vaatinut kirjakielen käyttöä. Mielipidettään hän tukee listaamalla esimerkkejä kielikukkasista, jotka eivät hänen mielestään tekstissä toimi. Kriitikko kuitenkin myöntää, että alkuperäisteoksessa käytetyn ruotsinkielisen puhekielen takia käännöstyö on ollut haastava, ja kääntäjällä ei välttämättä ole ollut muuta vaihtoehtoa suoriutuakseen työstään. Verrattuna luokan 3 muutaman sanan tai virkkeen kommentteihin, esimerkissä 9

kriitikko kuitenkin perustelee kommenttejaan käännöksen kielestä. Tämä esimerkki erottui kaikista muista käännöstä kommentoivista maininnoista myös jo yksinkertaisesti sen pituuden vuoksi. Tämä käännöstä käsittelevä osuus on arvosteluille tyypilliseen tapaan arvostelun lopussa, mutta on pituudeltaan noin yhden neljäsosan koko arvostelun pituudesta. Kääntäjän työ tulee esimerkissä 9 hyvin näkyväksi, mutta kriitikko käyttää kääntäjästä puhuessaan pelkkää termiä 'suomentaja', eikä mainitse leipätekstissä ollenkaan tämän nimeä. Kääntäjä siis periaatteessa näkyy, mutta vain yleisellä tasolla. Suomentajan, Björn-Christer Lindgrenin, nimi mainitaan kuitenkin teostiedoissa.

4.5 Käännöstä kommentoidaan kuin alkuteoksen kirjailija olisi kirjoittanut teoksen suomeksi

Luokkaan 5 kuuluvat maininnat, joissa käännöksen kieltä kuvataan ikään kuin alkuteos olisi alun perin kirjoitettu suomeksi. Sillanpää (2018, 40) havainnollistaa ilmiötä seuraavasti: ”Käännöskirjan arvostelussa kriitikko voi siis kuvailla suomennoksen kieltä ikään kuin se olisi suoraan alkuteoksen kirjailijan kynästä tai vastaisi täysin hänen ilmaisuaan”. Tällaisia mainintoja on huomattavasti enemmän vuoden 2002 aineistossa, jossa osuus on 18 %. Vuoden 1974 aineistossa mainintojen osuus on 7 %.

Suurin osa luokkaan 5 kuuluvista maininnoista molempien vuosien aineistoissa on sellaisia, joissa kriitikko ylistää kirjan kieltä antaen siitä kunnian alkuperäisteoksen kirjoittajalle. Esimerkki 10 havainnollistaa tätä hyvin:

- (10) Wästberg on miltei ehtymättömän rikaskuvainen kertoja; ”Maaperässä” hän käyttää kirjallista asteikkoaan ehdottomalla älyllisellä täsmällisyydellä toimivasta dokumentaatiosta ja raportista lyriseen ja aistipohjaiseen sävymaalaukseen joka saa kielen soimaan; hänen kielensä on poikkeuksellisen suggestiivista ja tehoavaa. Toisaalta Wästberg käyttää kielikuvia, ja sitaatteja ja koristeellisia lausekkeita myös pelkän älyllisen koketerian ilosta; itse maailma uhkaa peittyä yksityiskohtien paljoudella eivätkä kaikki yksityiskohdat selitäkään maailmaa. Myöskin ylenmääräisesti käytettyjen mottositaattien merkitystä suhteessa romaanin sisäisiin ideoihin on vaikea käsittää. (Demari 1974, 90).

Esimerkki 10 on katkelma *Demarissa* julkaistusta arvostelusta, joka käsittelee ruotsalaisen Per Wästbergin teosta *Maaperä*. Arvostelun teostiedoista käy ilmi, että kirjan on suomentanut Pirkko Talvio-Jaatinen. Esimerkissä kriitikko kehuu Wästbergin kielenkäyttöä monin eri

sanankääntein. Oletusarvoisesti kriitikko on kuitenkin lukenut teoksen suomenkielisen version, jolloin kirjan kielen takana on kääntäjä Talvio-Jaatinen eikä alkuteoksen kirjailija Wästberg. Tällöin kommentit kirjan kielestä tulisi osoittaa kääntäjälle eikä niinkään kirjailijalle.

Molempien vuosien aineistoissa oli myös mainintoja, joissa kriitikko kuvaa kirjan kieltä ilman, että hän osoittaa kommenttiaan selkeästi kenellekään:

- (11) Täyskäännöksen [käsiteltävä teos] kieli muistuttaa tanssia; teksti on kaunista ja ilmavaa, toisinaan runoa lähestyen. *Niin tätä varten minä olen olemassa/ eikä mikään-ei mikään vedä vertaa sille nautinnolle/ että saa vartalot liikkumaan/ että täyttää ilman liikkeellä/ että sulautuu musiikkiin rytmikkäästi vaieten/ hypyt ja loikat/ maailman kaikkien ilojen ja tuskien mykät tulkit.* (Keskisuomalainen 2002, 20).

Esimerkissä 11 kriitikko kuvaa ranskaksi kirjoittavan Nancy Hustonin *Täyskäännös*-teoksen kieltä kauniiksi ja ajoittain jopa runonkaltaiseksi. Kehun perään kriitikko on liittänyt katkelman teoksesta, joka havainnollistaa kielen runollisuutta. Jos esimerkin 11 kaltaista mainintaa, jossa on mukana siteeraus teoksesta, tarkastelee kääntäjän näkyvyyden näkökulmasta, jää epäselväksi kenen tekstiä kriitikko kehuu ja siteeraa. Useimmassa tapauksessa siteerauksen kohde on kuitenkin helposti pääteltävissä tarkastelemalla yksittäistä mainintaa koko arvostelun kontekstissa. Tämä *Keskisuomalaisessa* vuonna 2002 ilmestynyt *Täyskäännöstä* käsittelevä arvostelu esittelee kirjailija Hustonin uraa ja taustaa niin, että Huston on useamman virkkeen subjekti ja näin selkeästi näkyvillä. Kirjan suomentaja Annikki Suni mainitaan arvostelussa pelkästään teostiedoissa. Tästä kontekstista voi päätellä, että myös esimerkissä 11 kriitikko kohdistaa kommenttinsa Hustonin kieleen, ei Sunin. Tämä ilmiö toistui kaikissa arvosteluissa molemmissa aineistoissa, joissa oli tämän tyyppisiä mainintoja, joissa kehuja tai kritiikkejä kirjan kielestä ei osoitettu suoranaisesti kenellekään.

Luokan 5 mainintojen rajaaminen oli haastavaa siksi, että ajoittain oli vaikeaa hahmottaa, milloin kriitikko kommentoi kirjailijan työtä ja milloin kääntäjän työtä. Joissakin arvosteluissa teoksesta saatettiin kommentoida muutakin kuin vain kieltä, kuten esimerkiksi tyyliä ja kerrontaa:

- (12) Schätzing harrastaa teatraalista tyyllittelyä, dramatisoi kohtauksia tavallisen arkirealismen ja tavallisten dekkarikonventioiden yli. Kerronnassa on ilkkurinen

pohjavire, joka tosin toisinaan maistuu itseisarvoiselta vitsailulta. (Helsingin Sanomat 2002, 63).

Esimerkki 12 käsittelee arvostelua saksalaisen dekkarikirjailijan Frank Schätzingin teoksesta *Sudennälkä*. Esimerkissä kriitikko kuvaa Schätzingin tyyliä teatraaliseksi ja tavalliselle dekkariromaanille epätyypilliseksi sekä kerrontaa ilkkuriseksi. Koska kriitikko on oletettavasti lukenut teoksen suomennoksen, herää tämän esimerkin kohdalla kysymys siitä, kenen tyyliä ja kerrontaa kriitikko arvioi. Ovatko teoksen kerronta ja tyyli seikkoja, joiden tulkitseminen ja uudelleenvälittäminen kuuluu kääntäjän tehtäviin samalla tavoin, kuin teoksen kielen välittäminen? Tieteen termipankin määritelmän mukaan kerronta on kirjallisuustutkimuksen näkökulmasta ”tapahtumasarjan (tarinan) esittämistä” esimerkiksi suullisesti tai kirjallisesti. Kerronnassa voidaan hyödyntää kronologisen esitystavan lisäksi myös takaumia ja ennakoiteja, ja tarina voidaan esittää jonkin henkilöihahmon näkökulmasta. Erilaisia kerronnan osatekijöitä ovat tempus, persoona ja modus. Tempus käsittelee kerrontaa suhteessa tarinan aikaan, persoona käsittelee eri kerrontatyyppisiä ja modus käsittelee ”kerronnan etäisyyttä tapahtumiin”. (Tieteen termipankki 2023, käsitesivu *kerronta*). Nämä kerrontaan liittyvät asiat ovat sellaisia, jotka alkuperäisteoksen kirjailija määrittelee teosta kirjoittaessaan. Tyylin määritelmä on Tieteen termipankin mukaan ”tietylle kirjailijalle, aikakaudelle jne. ominainen esitystapa”, jolla viitataan nykyään kirjoituksen esitystavan ”luonteenomaisiin ja persoonallisiin ominaisuuksiin”, esimerkiksi sanavalintoihin, kielikuviin, lauserakenteisiin ja muihin kielellisiin erityispiirteisiin” (Tieteen termipankki 2020, käsitesivu *tyyli*). Tyyli on kytköksissä siis kieleen, joka puolestaan on se aspekti, johon kääntäjä työssään vaikuttaa. Vaikka kirjailija määrittelee alkuperäiskielisen teoksensa kielelliset piirteet, on kääntäjän tehtävänä välittää ne kohdekielellä parhaaksi katsomallaan tavalla, jolloin edellä mainitut sanavalinnat, kielikuvat, lauserakenteet sekä muut kielelliset erityispiirteet saattavat poiketa alkuperäiskielisen teoksen kielellisistä ratkaisuista. Näin ollen esimerkin 12 kohdalla voisi todeta, että ensimmäisessä virkkeessä kriitikon olisi pitänyt osoittaa kommenttinsa teoksen tyylistä kääntäjälle, eikä niinkään Schätzingille.

4.6 Kääntäjän nimeä ei mainita ollenkaan eikä kirjan käänösluonto tule ilmi

Luokkaan 6 kuuluvat arvostelut, jotka käsittelevät selkeästi ulkomaalaisen kirjailijan kirjoittamaa kirjaa, mutta joissa kääntäjää ei mainita ollenkaan tai kirjan käänösluonto ei käy muutoin suoraan ilmi. Kaikissa tähän luokkaan kuuluvissa arvosteluissa kirjan teostiedoissa

on kuitenkin kirjan suomenkielinen nimi, jonka perusteella voidaan olettaa arvostelijan lukeneen kirjan suomenkielisen version.

Yleisesti ottaen kääntäjän tai kirjan käännösluonteen kokonaan huomiotta jättäminen oli molempien vuosikertojen aineistoissa vähäistä. Tähän luokkaan kuuluvia arvosteluja on kuitenkin suhteessa huomattavasti enemmän vuoden 1974 aineistossa, jossa aineiston 59 arvostellusta teoksesta seitsemässä (12 %) ei mainita kääntäjää ollenkaan. Vuoden 2002 aineistossa 66 arvostellusta teoksesta vain yhden (2 %) teoksen arvostelussa kääntäjää ei mainita lainkaan. Tällä tasolla kääntäjien näkyvyys vaikuttaa siis parantuneen.

Koska tähän luokkaan kuuluvissa arvosteluissa kirjan käännösluonne ei tule lainkaan esiin ja kääntäjä jää täysin näkymättömiin, on arvostelujen sisällöille luonnollisesti tyypillistä, että kriitikot nostavat esille alkuperäisteoksen kirjailijan ja painottavat tämän roolia teoksen tekijänä. Kriitikot kirjoittavat, kuinka kirjailija esimerkiksi ”kuvaa” jotakin ilmiötä tai ”nostaa esille” jonkin keskeisen teeman kirjassaan käyttämällä kirjailijan nimeä subjektina, jolloin kirjailijan toimijuus tekstin tekijänä korostuu. Tämä luo kuvan siitä, että kriitikko olisi lukenut alkuperäiskielisen teoksen. Koska arvostelun teostiedoissa mainitaan teoksen suomenkielinen nimi, voidaan kuitenkin olettaa kriitikon lukeneen teoksen suomennetun version. Tämä alkuperäisteoksen kirjailijan jalustalle nostaminen luo ristiriitaa, erityisesti siksi, että osassa tähän luokkaan kuuluvista arvosteluista kriitikko kommentoi kuitenkin myös teoksen kieltä:

(13) Uudella saturomaanillaan Astrid Lindgren astuu poikkeuksellisia polkuja. – –.

Kirjailijan käyttämä kieli on lapsenomaista sanastoltaan ja lausemuodostukseltaan (Kaleva 1974, 37–38).

Esimerkki 13 käsittelee ruotsiksi kirjoittaneen Astrid Lindgrenin romaania *Veljeni, leijonamieli*. Kuten edellisessä alaluvussa 4.5 totesin, lähtökohtaisesti teoksen kieltä käsittelevät kohdat käännöskirjallisuutta koskevassa arvostelussa olisi osoitettava teoksen kääntäjälle, jos kriitikko on lukenut teoksen käännetyin version. Esimerkissä 13 kuvaus teoksen kielestä luo kuvan siitä, että alkuperäisteoksen kirjailija Astrid Lindgren olisi kirjoittanut teoksensa alun perin suomeksi. Tämä maininta kuuluu siten luokkaan 5.

4.7 Yhteenvetoa vuosien 1974 ja 2002 aineistojen vertailusta

Olen edellisissä alaluvissa keskittynyt havainnoimaan kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyyttä käyttämäni luokittelumallin mukaisesti sekä vertailemaan näkyvyyttä vuosien 1974 ja 2002 aineistojen välillä. Kokoan tähän alalukuun vielä edellisissä alaluvuissa nousseet

keskeisimmät huomiot näkyvyydestä sekä eroavaisuuksista vuosien 1974 ja 2002 välillä, sekä tarkastelen näkyvyyden eroja aineistoissa vielä muutamasta erillisestä näkökulmasta ja vertaan tutkimustuloksiani aiheesta aiemmin tehtyyn tutkimukseen. Huomionarvoista on, että aineistoni ei anna täydellistä kuvaa kyseisten vuosien arvosteluista ja niiden tilasta, sillä aineisto käsittää kummaltakin vuodelta vain yhden kuukauden ajalta ilmestyneet arvostelut.

Kääntäjän näkyvyyden tyypillisin muoto molemmissa tutkimukseni aineistoissa on kääntäjän nimen mainitseminen arvostelun teostiedoissa (luokka 1). Jos kääntäjän nimen esiintymistä teostiedoissa tarkastellaan suhteutettuna arvosteltavien teosten kokonaismäärään, tämän näkyvyyden muodon voidaan todeta olevan tyypillisempää vuoden 2002 aineistossa. Vuoden 1974 aineistossa arvosteltavia käännösteoksia on 59, joista 46 arvostelua eli 78 % sisällyttää kääntäjän nimen teostietoihin. Vuoden 2002 aineistossa arvosteltavia käännösteoksia on 66, joista 62 arvostelua eli 94 % mainitsee kääntäjän nimen teostiedoissa. Prosentuaalinen osuus on isompi vuoden 2002 aineistossa, joten tässä suhteessa kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyyden voidaan katsoa parantuneen. On kuitenkin mielenkiintoista verrata tätä tutkimustulosta Podlevskikh Carlströmin (2022) tutkimuksen tuloksiin. Hänen tutkimuksensa aineisto ulottui vuodesta 1994 vuoteen 2020 asti, eli se on suurin piirtein jatkumoa oman tutkimukseni aineistolle. Podlevskikh Carlströmin tutkimuksen aineistossa kääntäjän nimen mainitsevien arvostelujen osuus koko aineistosta on vain 86 %, joka on melkein kymmenen prosenttiyksikköä pienempi osuus kuin kyseisten mainintojen osuus oman tutkimukseni vuoden 2002 aineistossa. Tulokset ovat kuitenkin aineistoriippuvaisia ja Podlevskikh Carlströmin aineisto on hyvin erilainen oman tutkimukseni aineistoon verrattuna. Siksi näitä tutkimustuloksia ei voi suoraan verrata toisiinsa ja tehdä johtopäätöksiä kääntäjän näkyvyyden muutoksista. Koska oletuksena on, että käännöskirjallisuutta koskevia arvosteluja kirjoittavat kriitikot lukevat kirjojen suomennetun version, kääntäjän nimen mainitsemisen teostiedoissa voisi kuitenkin ajatella olevan vähimmäisvaatimus kääntäjän tekemän työn arvostamiseksi. Asian allekirjoittaa myös Podlevskikh Carlström (2022, 155), joka huomauttaa, että esimerkiksi Ruotsin tekijänoikeuslain mukaan kääntäjän nimi kuuluu mainita arvostelujen yhteydessä.

Monessa aineistojen arvosteluista kirjan käännoösluonto tulee jollain tavalla ilmi, mutta ilman, että käännoös itse on kritiikin kohteena (luokka 2). Tämän luokan mainintoja oli vuoden 1974 aineistossa 27 % ja vuoden 2002 aineistossa 35 %. Nämä maininnat eivät kuitenkaan suoraan kerro kääntäjän näkyvyydestä, sillä kuten alaluvussa 4.2 totesin, teoksen käännoösluonto voi tulla ilmi myös ilman, että kääntäjää tai tämän työtä mainitaan millään tavalla. Teoksen

käännösluonnon toteaminen arvostelussa tuo pikemminkin kääntäjän tekemää työtä näkyville, vaikka itse kääntäjän nimeä ei arvostelussa mainittaisikaan. Kaikista tähän luokkaan kuuluvista maininnoista vuoden 1974 aineistossa kääntäjän nimi esiintyy 28 %:ssa maininnoista. Vuoden 2002 aineistossa kääntäjän nimi esiintyy 22 %:ssa tämän luokan maininnoista. Arvostelussa käsitellyn teoksen käännösluonto tuli siis useammin ilmi vuoden 2002 aineistossa kuin vuoden 1974 aineistossa, mikä toisaalta voi implikoida siitä, että kääntäjien työn näkyvyys on lisääntynyt vuosien saatossa. Kuitenkin itse kääntäjän nimi tulee esille tämän tyyppisissä maininnoissa useammin vuoden 1974 aineistossa kuin vuoden 2002 aineistossa.

Vaikka molemmille aineistoille on tyypillisempää, että kääntäjät ja heidän työnsä ovat arvosteluissa näkyvillä ilman, että niihin kohdistuu käännöskritiikkiä, molemmissa aineistoissa on kuitenkin myös arvosteluja, joissa käännöstyötä arvotetaan komentoimalla sitä lyhyesti (luokka 3). Suhteessa aineistojen teosten kokonaismäärään, tämä näkyvyyden muoto on tyypillisempää vuoden 2002 aineistossa, jossa mainintojen prosentuaalinen osuus on 20 %. Vuoden 1974 aineistossa näitä mainintoja oli 12 %. Luokan 3 maininnoille on ominaista se, että kriitikko ei perustele antamiaan kommentteja käännöksestä millään tavalla. Ilmiö toistuu myös esimerkiksi Fawcettin (2000) ja Vanderscheldenin (2000) tutkimuksissa. Fawcettin laadullisen tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että useimmiten päivälehtien käännöskirjallisuutta käsittelevissä arvosteluissa käännöstä kritisoidaan melko kovinkin sanankääntein, mutta kuitenkin ilman, että väitteiden tueksi tarjottaisi esimerkkejä tai perusteluja. Fawcett (2000, 305) kuvaa tällaisia arvosteluja ”vastuuttomiksi”, koska ne eivät anna arvostelun lukijalle mahdollisuutta muodostaa omaa puolueetonta mielipidettä arvostellusta teoksesta. Vanderschelden (2000, 288) korostaa tässä asiassa käännösten arviointiin käytetyn kriteeristön merkitystä. Hänen tutkimuksensa tulokset osoittavat, että eri kriitikoiden käännöksien arviointiin käyttämät kriteerit ovat subjektiivisia eivätkä yhtenäisiä keskenään, mikä saattaa vaikuttaa siihen, miten suuri yleisö suhtautuu käännöksiin. Selkeisiin ja yhtenäisiin kriteereihin perustuva kritiikki, jonka sisältöä kriitikko pystyy perustelemaan, olisi palvelus myös kääntäjäkunnalle kääntäjän ja heidän työnsä näkyvyyden näkökulmasta.

Käännöstä arvottavien mainintojen sisältöä tarkastellessa voi huomata, että sisällöllisesti suurin osa molempien vuosien aineistojen tämän tyyppisistä maininnoista on käännöstä muutamalla sanalla kehuvia positiivisia kommentteja. Myös Penttilän (2013) ja Podlevskikh Carlströmin (2022) tutkimuksissa suurin osa arvosteluiden käännöstä arvottavista kommentteista olivat positiivisia. Omassa tutkimuksessani molempien vuosien aineistoissa on

kuitenkin yhdet käännöstä negatiivisesti kommentoivat esimerkit, jotka tarttuvat pieniin yksityiskohtiin:

- (14) Pentti Kähkösen suomennoksesta saa – alkutekstiin vertaamatta – luotettavan ja toimivan vaikutelman. Muutama sanavalinta, jokin stilette tai satelliitti tosin oudoksuttaa, mutta vastapainoksi taas suomentajan loppuun liittämä erikoissanasto opastaa sopivasti aikakauden ja eri tieteenalojen käsitteihin. (HS 1974, 88).
- (15) Hannu Oittisen suomennos sujuu. Ihmetyttää vain, meneekö alkuteoksen vai käännöksen piikkiin, että Kari seisoo vartiovuorollaan Severomorskissa ”yöttömässä yössä pilkkosen pimeässä” (s. 106). Ehkä vain me pohjoissuomalaiset tiedämme, että yötön yö ei ole pimeä. (Kaleva 2002, 77).

Esimerkki 14 on *Helsingin Sanomien* arvostelu vuoden 1974 aineistossa ja se käsittelee Pentti Kähkösen suomentamaa Jules Vernen teosta *Matka maan keskipisteeseen*. Esimerkki 15 puolestaan on *Kalevan* arvostelu vuodelta 2002 ja se käsittelee Kaur Kenderin teosta *Itsenäisyyspäivä, eli lätinää ajasta, kun Virossa ei vielä tingattu rajasta*, jonka suomentanut Hannu Oittinen. Molemmissa arvosteluissa kriitikko kehuu ensin käännöstä tyypilliseen tapaan lyhyesti ”toimivaksi” tai ”sujuvaksi”, jonka jälkeen hän nostaa esille yksittäisen virheen. Esimerkissä 14 kriitikkoa kummastuttavat Kähkösen sanavalinnat, ja esimerkiksi hän mainitsee ympärilyöreästi vain ”jokin stilette tai satelliitti”, tarkentamatta oudoksunnan syytä sen tarkemmin. Esimerkissä 15 kriitikko kummeksuu sitä, miten Oittinen on jättänyt käännöstekstiin kohdan, jossa yötöntä yötä kutsutaan pilkkopimeäksi. Kriitikko kuitenkin tiedostaa, että virhe on saattanut sattua jo alkukielisessä teoksessa, jolle Oittinen on pysynyt käännöksessään uskollisena. Koskisen (2007, 335) mukaan tämä ilmiö yksittäisen virheen esiin nostamisesta arvostelun lopussa on päivälehtikritiikeille tyypillistä. Yllä olevat esimerkit olivat kuitenkin ainoat tapaukset, joissa ilmiö tutkimukseni aineistossa esiintyi, joten sen yleisyydestä en voi oman tutkimukseni perusteella vetää varmoja johtopäätöksiä.

Yksi huomattava muutos vuosien 1974 ja 2002 aineistojen välillä on *Kirjallisuusarvosteluja-*julkaisun ulkoasun muutos. Vuoden 1974 aineistossa arvostelut ovat sivuilla mielivaltaisemmin. Yhdellä sivulla saattaa olla useampi arvostelu pystysuorassa vierekkäin, kun taas vuoden 2002 aineistossa arvostelujen asettelu on säännönmukaisempaa siten, että arvostelut ovat leveysuunnassa allekkain. Koska arvostelut on koottu manuaalisesti julkaisuun, tähän ulkoasun muutokseen vaikuttanee myös niiden lehtien ulkoasujen muutos, joista arvostelut on kerätty julkaisuun. Molemmissa aineistoissa on sekä pidempiä että

lyhyempiä arvosteluja, mutta julkaisun ulkoasuerojen takia arvostelujen pituuksien tarkka määrittäminen ja keskenään vertaileminen on haastavaa. Silmämääräisesti arvioituna vaikuttaa kuitenkin siltä, että vuoden 1974 aineistossa on enemmän pitkiä arvosteluja. Tätä tukee alaluvussa 4.4 tehty havainto siitä, että vuoden 1974 aineistossa on yksi käännöstä pidemmin ja perustellummin arvioivia mainintoja (luokka 4) ja vuoden 2002 aineistossa tämän luokan mainintoja ei ole yhtään. Tähän voi toisaalta vaikuttaa myös arvosteluissa käytetty kieli, joka on selkeästi muuttunut vuosien 1974 ja 2002 välillä. Vuoden 1974 aineistossa kriitikoiden käyttämä kieli on kuvailevaa ja paljon korumaisempaa kuin vuoden 2002 aineistossa. Tästä hyvä esimerkki on alaluvussa 4.5 esittämäni esimerkki 10, jossa kriitikko kuvailee ruotsalaisen kirjailija Per Wästbergin olevan ”miltei ehtymättömän rikaskuvainen kertoja”, joka ”käyttää kirjallista asteikkoaan ehdottomalla älyllisellä täsmällisyydellä toimivasta dokumentaatiosta ja raportista lyyriseen ja aistipohjaiseen sävymaalaukseen joka saa kielen soimaan”. Kriitikoiden käyttämä kieli ei oikeastaan vaikuta kääntäjien näkyvyyteen millään tavalla, mutta huomio aineistojen eroista tässä suhteessa on muutoin mielenkiintoinen.

Yksi syy luokan 4 mainintojen vähäiseen määrään voi olla myös lehtien toimitusten asettamat rajoitukset arvostelujen pituudesta. Nyqvist (2015, 20) toteaa, että esimerkiksi lähtötekstin ja käännöksen vertailun esteeksi muodostuu usein palstatila ja toimituksen asettamat rajoitukset, jotka eivät suosi käännöksen tarkempaa käsittelyä arvosteluissa. Tässäkin tapauksessa kääntäjän näkyvyyden näkökulmasta vaikuttaa siis siltä, että päivälehtien ulkoasujen säännönmukaistuminen on vienyt tilaa käännöksen käsittelemiseltä. Käännöksiä kommentoidaan vain lyhyesti muutamalla sanalla kommentoiden, ja siten kääntäjät ja heidän työnsä ovat vähemmän näkyvillä.

Vuoden 2002 aineistossa esiintyy vuoden 1974 aineistoa enemmän mainintoja, joissa käännöksestä puhutaan ikään kuin alkuperäiskirjailija olisi kirjoittanut teoksen alun alkajaan suomeksi (luokka 5). Näiden mainintojen osuus kaikista maininnoista on vuoden 1974 aineistossa 7 %, kun taas vuoden 2002 aineistossa osuus on 18 %. Tämä ilmiö nousi esiin myös Vandercheldenin (2000) ja Penttilän (2013) tutkimuksissa. Vanderchelden (2000, 284) toteaa, että käännöksen käsitteleminen arvostelussa ikään kuin alkuperäisteoksena on toisaalta epäsuora kunnianosoitus kääntäjälle hänen onnistumisestaan käännöstyössä, mutta korostaa kuitenkin, että reilumpaa olisi antaa kääntäjälle avoimesti hänen ansaitsemansa tunnustus kohdekielisen teoksen kielen ja tyylin luojana. Tämän tyyppiset maininnat, joissa esimerkiksi kehu teoksen kielestä annetaan kääntäjän sijasta alkuperäiskirjailijalle kertovat siis oikeastaan

kääntäjän näkymättömyydestä ja häivyttävät kääntäjän toimijuutta käännösteoksen tekstin tekijänä. Omassa tutkimuksessani on mielenkiintoista verrata myös luokan 5 mainintojen prosentuaalisia osuuksia luokkien 1 ja 2 osuuksiin, joissa kääntäjän nimi saattaa myös jäädä samalla tavalla näkymättömiin. Suurimmassa osassa vuoden 2002 aineiston arvosteluja kääntäjän nimi mainitaan teostiedoissa, mutta leipätekstissä käsiteltävän teoksen käänösluontoa ilmentävissä maininnoissa kääntäjän nimi ei ole yhtä usein esillä kuin vuoden 1974 aineistossa. Käänökset ja kääntäjän työ ovat siis esillä enemmän vuoden 2002 aineistossa, mutta itse kääntäjä on useammin esillä vuoden 1974 aineistossa. Myös luokan 5 mainintojen suurempi prosentuaalinen osuus vuoden 2002 aineistossa tukee tätä havaintoa.

Molemmista aineistoissa oli vain vähän arvosteluja, joissa kääntäjästä tai käänöksestä ei mainita yhtään mitään (luokka 6). Vuoden 1974 aineiston 59 arvostellusta käänösteoksesta seitsemän teoksen arvosteluissa ei ole lainkaan mainintaa kääntäjästä tai teoksen käänösluonteesta. Näiden teosten prosentuaalinen osuus koko aineistosta on 12 %. Vuoden 2002 aineiston 66 arvostellusta käänösteoksesta vain yhdessä teoksessa, eli 2 %, ei mainita kääntäjää tai käänöstä ollenkaan. Muutos on positiivinen kääntäjän näkyvyyden kannalta.

5 Lopuksi

Olen pro gradu -tutkielmassani selvittänyt, miten kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät päivälehtien käännöskirjallisuutta koskevissa kirjallisuusarvosteluissa sekä tarkastellut onko näkyvyydessä tapahtunut muutoksia vuosien 1974 ja 2002 aineistojen välillä. Käytin tutkimusmenetelmänäni laadullista sisällönanalyysia ja etsin aineistoista havaintoja siitä, miten kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät arvosteluissa. Toisaalta näkyvyyden tutkimiseen kuuluu olennaisesti myös näkymättömyyden tutkiminen, ja tein havaintoja myös siitä, millaisissa käännöskirjallisuutta koskevissa arvosteluissa kääntäjä ei ole lainkaan näkyvillä. Hyödynsin tutkimuksessani myös määrällistä tutkimusotetta luokittelemalla havaintoja näkyvyydestä kuuteen eri luokkaan ja laskemalla jokaisen luokan havainnoille prosentuaalisen osuuden aineiston kaikista havainnoista, jotta vertailu vuoden 1974 ja 2002 välillä on mahdollista. Tässä viimeisessä luvussa tarkastelen, miten tutkielmani tulokset vastasivat tutkimuskysymyksiini, pohdin tutkimustulosteni merkitystä sekä tarkastelen mitä haasteita tutkimuksessani oli.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli ” Millä tavoin kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät kirjallisuusarvosteluissa?”. Kääntäjät ja heidän työnsä ovat aineistossa näkyvillä eri tavoin, joita tutkimuksessa käyttämäni luokittelumalli ilmentää. Itse kääntäjät nousevat molemmissa aineistoissa esiin yleensä niin, että kriitikko mainitsee kääntäjän nimen jossakin kohtaa arvostelua joko leipätekstissä tai arvostellun teoksen teostiedoissa. Tyypillisintä on, että kääntäjän nimi mainitaan arvostelun teostiedoissa. Useassa tapauksessa tämä on ainoa näkyvyyden muoto, jota kääntäjät arvostelussa saavat. Leipäteksteissä kääntäjän nimi näkyy esimerkiksi vain toteamuksena siitä, että kääntäjä X on suomentanut teoksen.

Tutkimustuloksissani korostuu näkyvyyden mittarina nimenomaan se, miten kääntäjän nimi mainitaan arvosteluissa. Koska tutkimukseni käsittelee näkyvyyden ekstratekstuaalista tasoa, eli sitä, miten kääntäjistä puhutaan julkisesti, on luonnollista, että tutkimustuloksissani näkyvyyttä määrittelee kääntäjän nimen esiintyminen, vaikka molemmille aineistoille on myös tyypillistä, että joissain tapauksissa kriitikko kirjoittaa käännöksestä myös ilman, että hän mainitsee leipätekstissä kääntäjän nimeä ollenkaan. Kriitikko saattaa myös vastaavasti käyttää kääntäjän nimen sijaan termejä ’kääntäjä’ tai ’suomentaja’. Kääntäjän nimen mainitsemisen arvostelussa ja sitä kautta tunnustuksen antaminen teoksen tekijänä voisi olettaakin olevan minimivaatimus kriitikolle kääntäjän työn arvostuksen osoittamiseksi. Tämä havainto kääntäjän nimeen keskittymisestä herätti minut kuitenkin miettimään sitä,

onko mahdollista, että kääntäjä tulisi kirjallisuusarvosteluissa näkyväksi jollain ihan täysin uudella tavalla, esimerkiksi visuaalisessa muodossa, kuin pelkästään niin, miten hänen nimensä esiintyy arvosteluissa. Olisiko esimerkiksi mahdollista, että arvostelun yhteyteen liitetään kuva kääntäjästä? Tämä ei liene olevan kovin yleinen käytäntö, sillä ainakaan omassa aineistossani kyseistä ilmiötä ei tullut ilmi.

Käännöskritiikin näkökulmasta kääntäjiin ja heidän työhönsä ei kohdistu kunnollista kritiikkiä, sillä kääntäjien työtä kattavasti arvottavia mainintoja on aineistossa vähän. Kriitikot arvostelevat kääntäjien työtä lyhyesti vain muutamalla sanalla, eivätkä perustele näkemyksiään. Tyypillisesti kääntäjä nousee tällaisten käännöstä arvottavien mainintojen yhteydessä esiin, mutta aineistossa on myös tapauksia, joissa käännöstä arvioidaan ilman, että kääntäjän nimeä mainitaan ollenkaan. Joissain tapauksissa kääntäjän nimi nousee arvostelun yhteydessä esiin, mutta kääntäjän tekemää työtä arvotetaan peilaten sitä teoksen alkuperäisteoksen kirjoittajan työhön, mikä vie huomiota pois kääntäjän ja hänen työnsä näkyvyydeltä. Tämän lisäksi monessa tapauksessa kommentit kirjan kielestä kohdistetaan virheellisesti suoraan alkuperäisteoksen kirjoittajaan ilman mainintaa kääntäjästä, vaikka oletuksena on, että kriitikko on lukenut teoksen suomennetun version, jolloin kääntäjä on yhtä lailla yksi kirjan tekijöistä.

Toinen tutkimuskysymykseni oli selvittää, onko näkyvyyden tavoissa eroja vuosien 1974 ja 2002 välillä. Tavat, joilla kääntäjät ja heidän työnsä näkyvät kirjallisuusarvosteluissa toistuivat samanlaisina sekä vuoden 1974 että 2002 aineistoissa. Kaikki molempien aineistojen arvosteluista löytyneet maininnat näkyvyydestä olivat sijoitettavissa luokittelumallin luokkiin, eikä kummastakaan aineistosta noussut mitään yllättävää tapaa, jolla kääntäjä näkyisi jollakin uudella ja erilaisella tavalla. Kuten aiemmin mainitsin, näkyvyys keskittyi vahvasti siihen, miten kääntäjien nimi mainitaan arvosteluissa. Tavat, joilla kääntäjät ja heidän työnsä tulevat arvosteluissa esille eivät ole muuttuneet vuosien 1974 ja 2002 välillä eikä näkyvyyden tavoissa itsessään ole siis eroja näiden kahden vuoden välillä.

Kolmannen tutkimuskysymykseni tarkoituksena oli tarkastella, onko näkyvyyden tapojen esiintyvyydessä tapahtunut muutosta johonkin suuntaan vuosien 1974 ja 2002 välillä, eli onko voiko kääntäjien näkyvyyden todeta parantuneen tai huonontuneen näiden kahden vuoden välillä. Jos vertaan oman tutkimukseni tuloksia samantyyppisen tutkimuksen tehneen Penttilän (2013) tuloksiin, voin myös hänen laillaan todeta, että kääntäjän näkyvyys ei ole yksiselitteistä. Koska kääntäjien näkyvyys on monimutkainen ilmiö, ei tutkimustuloksistani

voi kuitenkin suoraan sanoa onko kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyys parantunut tai huonontunut vertaillen vuosia 1974 ja 2002. Penttilän (2013) havainto hänen tutkimuksensa tuloksista oli, että määrällisellä tarkastelutavalla aineistosta välittyi positiivinen kuva kääntäjien näkyvyydestä. Omassa tutkimuksessani näiden kahden vuoden aineistojen väliset eroavaisuudet kääntäjien näkyvyydestä liittyvät nimenomaan näkyvyyden tapojen tyypillisyyteen, eli siihen, kuinka paljon mitään näkyvyyden muotoa aineistoissa esiintyy. Kaikkien paitsi yhden luokan kohdalla prosentuaalinen osuus on suurempi vuoden 2002 aineistossa. Näiden havaintojen perusteella voisi todeta, että kääntäjän näkyvyys on parantunut vuoteen 1974 verrattuna. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, joidenkin luokkien kohdalla maininnat voivat kuitenkin olla sellaisia, että niissä itse kääntäjä jää vähemmälle huomiolle. Tällaisia ovat luokat 2, 3 ja 4, joihin kuului erityisesti vuoden 2002 aineistossa mainintoja, joissa itse kääntäjä jäi näkymättömiin, vaikka luokkien prosentuaalinen osuus koko aineistosta oli vuoden 1974 aineistoon verrattuna suurempi. Näin ollen luokkien tyypillisyysskään ei siis välttämättä anna selkeää kuvaa kääntäjien näkyvyydestä. Tähän tulokseen tosin voi vaikuttaa luokittelumallin toimivuus.

Yksi isoimmista haasteista tutkimuksessani liittyikin nimenomaan havaintojen luokitteluun. Luokittelumallini syntyi teoriaohjaavasti ja aineiston tarpeiden perusteella vasta käytyäni läpi aineiston useampaan kertaan. Ensilukemalta saatoin laittaa jonkun maininnan yhteen luokkaan, mutta luokkien vähitellen hahmotuttua mieleni saattoi muuttua ja maininta saattoikin siirtyä toiseen luokkaan. Tämä hankaloitti esimerkiksi luokkien mainintojen frekvenssien ja niiden prosentuaalisten osuuksien laskemista. Valitsemissani luokissa oli myös paljon päällekkäisyyksiä ja useammat maininnat olisivat voineet sopia useampaan luokkaan. Luokkien rajat olivat myös melko löyhät. Esimerkiksi luokkaan 2 kuului keskenään todella erilaisia mainintoja. Luokittelun hankaluuden takia pohdin, olisiko itselleni ollut helpompaa hyödyntää täysin teorialähtöistä tutkimustapaa teoriaohjautuvuuden sijaan, jolloin olisin hyödyntänyt Gullinin luokittelumallia sellaisenaan. Kuten tutkimukseni teoriaosiossa kuitenkin kirjoitin, aiemmat tutkijat ovat todenneet Gullinin mallin joiltain osin ongelmalliseksi. Siinä missä Gullin kategorisoi kokonaisia arvosteluja eri luokkiin, tahdoin keskittyä yksittäisten mainintojen luokitteluun, jolloin minun oli pakko muokata Gullinin mallia omiin tarpeisiini sopivaksi. Luokittelun haastavuutta olisi voinut helpottaa myös Eskolan ja Suorannan (1998) neuvo: ”luokittelua helpottaa mahdollisimman selkeiden luokittelukriteerien, tulkintasääntöjen laatiminen”. Luokittelumallia tehdessäni minun olisi pitänyt miettiä luokittelun kriteereitä vielä tarkemmin ja muokata luokkien niiden rajoja vielä

selkeämmiksi tai kenties luoda kokonaan uusi luokittelumalli. Näin olisin voinut saada selkeämpiä ja suoraviivaisempia tutkimustuloksia.

Kääntäjien näkyvyydestä käännöskirjallisuuden arvosteluissa on tehty paljon aiempaa tutkimusta. Vertailin tutkimukseni tuloksia aiempiin tutkimustuloksiin edellisen luvun alaluvussa 4.7. Oma tutkimukseni tulokset pitkälti myötäilevät aiheesta aiemmin tehtyjä havaintoja, erityisesti laadullisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Tämä kertoo siitä, että kääntäjän näkyvyyden ilmiöt, joita olen tutkimuksessani esitellyt, toistuvat eri aineistoissa melko samanlaisina. Toisaalta tulokset ovat aineistoriippuvaisia ja monet aineistokohtaiset seikat vaikuttavat tuloksiin. Kaikissa mainitsemisani aiemmissa tutkimuksissa on ollut hieman erityyppisistä lähteistä kootut aineistot ja lähestymistapa aineiston analysointiin. Myös kulttuurikonteksti ja arvosteluissa käsiteltävien teosten kielisuunnat voivat omalla tavallaan vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Aineistoriippuvuus korostuu erityisesti ilmiöiden määrällisessä tutkimuksessa, eikä kaikissa tarkastelemisani tutkimuksissa hyödynnetty määrällisyyttä ollenkaan. Siksi oman tutkimukseni tuloksia ei voi täysin suoraviivaisesti verrata aiempaan tutkimukseen. Tämä pro gradu -tutkielma on tuottanut kuitenkin mielenkiintoisen katsauksen kääntäjien ja heidän työnsä näkyvyyteen. Jatkotutkimuksena tälle tutkielmalle olisikin mielenkiintoista tutkia eri tekijöiden vaikutusta aiheeseen, esimerkiksi millaista kääntäjien näkyvyys ja arvostelujen tila ylipäänsä on eri lehdissä. Kiinnostavaa olisi myös syventyä tarkemmin arvosteluiden kirjoittajien profiileihin ja tarkastella, miten heidän taustansa mahdollisesti vaikuttavat arvosteluiden sisältöön ja kääntäjien näkyvyyteen.

Yhteenvedona tutkimuksestani voin todeta, että kääntäjän näkyvyys ilmiönä ei ole täysin mustavalkoinen. Vaikka määrällisellä tutkimusotteella voi tutkia näkyvyyden ilmiöiden yleisyyttä kirjallisuusarvosteluissa, ei tutkimustuloksista ja yksittäisten havaintojen analyysistä voi silti tehdä täysin suoraviivaisia yleistyksiä. Kääntäjät ja heidän työnsä ovat kyllä jossain määrin näkyvillä, mutta kääntäjät jäävät yhtä lailla monessa tapauksessa myös näkymättömiin. Toisaalta kääntäjän näkymättömyyttä voidaan pitää hyveenä ja ammattitaitoisen kääntäjän merkinä. Näkyvyyden tarkasteluun voi liittyä myös subjektiivisuutta. Tunnetut kääntäjät ja merkittävien teosten käännöstyöt nauttivat medioissa isoakin huomiota, mutta yleisesti käännösosalalla vallitsee tyytymättömyys työn näkyvyyteen ja arvostukseen. Yksi kääntäjä voi kokea vähäisen näkyvyyden arvostuksen puutteena, kun taas toiselle näkymättömiin jääminen voi olla merkki onnistuneesta suorituksesta. Oma tutkimukseni ei toki tähän aiheeseen ota kantaa, mutta kyselytutkimuksena toteutettava

tutkimus kääntäjien omista kokemuksista heidän näkyvyydestään kirjallisuusarvosteluissa olisi myös minun tutkimustani tukeva mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Kirjastopalvelu Oy 1974. Kirjallisuusarvosteluja. B, kaunokirjallisuus. Lehden numero 10/74.
 BTJ Kirjastopalvelu Oy 2002. Kirjallisuusarvosteluja. B, kaunokirjallisuus. Lehden numero 1/02.

Kirjallisuuslähteet

- Alasuutari, Pertti 1994. *Laadullinen tutkimus*. 2. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.
- Antinjuntti, Kristiina, Laura Lahdensuu ja Kersti Juva 2013. Kääntäjille lisää näkyvyyttä. *Helsingin Sanomat* 17.1.2013. Saatavissa: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002606530.html>. Luettu: 26.9.2023.
- Balk, Eero 2007. Mitä odotan käänöskritiikiltä? Teoksessa *Alussa oli käänös*. Toim. Riitta Oittinen ja Pirjo Mäkinen. Tampere University Press, Tampere. 95–106.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Fawcett, Peter 2000. Translation in the Broadsheets. *The Translator* 6:2. 295–307.
- Granroth, Meiju 2017. *Kääntäjien näkyvyys ja mediavälitteinen julkisuuskuva*. *Vertailussa kielen ammattilehti ja laajalevikkinen päivälehti*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Viestintätieteiden tiedekunta. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/102310>. Luettu: 21.9.2023.
- Gullin, Christina 2002. *Översättarens röst*. Studentlitteratur, Lund.
- Jänis, Marja 2001. Kääntämisen laatu. Teoksessa *Alussa oli käänös*. Toim. Riitta Oittinen ja Pirjo Mäkinen. Tampere University Press, Tampere. 67–81.
- Kielitoimiston sanakirja 2022. Sana-artikkeli *kritiikki*. Kielikone Oy. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/kritiikki?searchMode=all>. Luettu: 17.1.2024.
- Sana-artikkeli *arvostelu*. Kielikone Oy. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/arvostelu?searchMode=all>. Luettu: 17.1.2024.
- Korhonen, Kuisma 2012. Kirjallisuuskritiikki: tekstejä teksteistä. Teoksessa *Taidekriittikin perusteet*. Toim. Martta Heikkilä. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki. 55–83.
- Korhonen, Meri 2011. *Saksankielisen kirjallisuuden uudelleensuomennokset ja niitä edeltäneet ensikäännökset kirja-arvosteluissa*. *Käännösten näkyvyys ja vastaanotto*.

- Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/82698>. Luettu: 28.12.2023.
- Koskinen, Kaisa 2000. *Beyond Ambivalence. Postmodernity and the Ethics of Translation*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/67049>. Luettu: 8.11.2023.
- 2007. Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Toim. Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 330–337.
- Maier, Carol 1998. Reviewing and criticism. Teoksessa *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, London. 236–241.
- Nummela, Toni 2020. *Kääntäjät ja kääntäminen päivälehdissä. Helsingin Sanomien ja Dagens Nyheterin uutisoinnin välittämä vaikutelma kääntämisen julkisuuskuvasta*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/119859>. Luettu: 28.12.2023.
- Nyqvist, Sanna 2015. Väärin arvioitu? Käännöstieteen kriittikkäsitys ja kirjallisuuskritiikin käytännös. *Kulttuurintutkimus* 32:2. 15–24.
- Paloposki, Outi 2007. Suomennoskriittikin alkuvaiheet. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Toim. Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 414–424.
- 2008. Kääntäjät, koulutus ja kansanvalistus. *MikaEL - Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* Vol. 2, 1–14. Toim. Kalle Konttinen, Minna Kumpulainen & Tuija Luokkakallio. Saatavissa: <http://www.sktl.fi/@Bin/41029/Paloposki.pdf>. Luettu: 27.9.2023.
- 2012. Translation criticism. Teoksessa *Handbook of Translation Studies*. Toim. Yves Gambier & Luc van Doorslaer. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. 184–190.
- Penttilä, Esa 2013. Suomentajan näkyvyys päivä- ja aikakauslehtien kirja-arvioissa. *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspetivität als Herausforderung*. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013. VAKKI Publications 2, Vaasa. 269–280.
- Podlevskikh Carlström, Malin 2022. Translation Visibility and Translation Criticism in the Swedish Reception of Post-Soviet Russian Literature: Literary Reviews as Epitexts.

- Teoksessa *Paratexts in Translation: Nordic Perspectives*. Toim. Richard Pleijel & Malin Podlevskikh Carlström. Frank & Timme, Berliini. 123–164.
- Reiss, Katharina 2000. *Translation Criticism – The Potentials & Limitations*. Saksasta käänttänyt Erroll F. Rhodes. St. Jerome Publishing, Brooklands.
- Riikonen, H. K. 2000. Käännöskritiikin historiasta: Suuntaviivoja ja esimerkkejä. Teoksessa *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Toim. Outi Paloposti ja Henna Makkonen-Craig. Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus (AKO), Helsingin Yliopisto. 34–61.
- 2007. Suomennoskritiikin vaiheita 1850-luvulta lähtien. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Toim. Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 425–442.
- Shepherd, Anna 2009. *Sivumennen sanoen. Näkökulmia käännöskritiikkiin ja -keskusteluun*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/80686>. Luettu: 22.11.2023
- Sillanpää, Henna 2018. *Käännös suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluissa*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Viestintätieteiden tiedekunta. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/104276>. Luettu: 28.12.2023.
- Stöckell, Päivi 2007. Käännöskritiikki tänään. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Toim. Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 452–458.
- Tieteen termipankki 2015a. Käsitesivu *kääntäjän näkyvyys*. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Käännöstiede:kääntäjän_näkyvyys. Luettu 28.2.2024.
- 2015b. Käsitesivu *näkyvyys*. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Käännöstiede:näkyvyys>. Luettu 28.2.2024.
- 2018. Käsitesivu *vieraannuttaminen*. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Käännöstiede:vieraannuttaminen>. Luettu 28.2.2024.
- 2020. Käsitesivu *tyyli*. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:tyyli>. Luettu: 6.2.2024.
- 2023. Käsitesivu *kerronta*. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kerronta>. Luettu 6.2.2024.
- Tiittula, Liisa 2001. Vain kääntämistäkö? Kääntämisen määrittelystä käännöstekstin toimivuuteen. Teoksessa *Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta*. AFinLAN

- vuosikirja 2001*. Toim. Marjaliisa Charles & Pirjo Hiidenmaa. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, Jyväskylä. 338–357.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi 2018 [2002]. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Vanderschelden, Isabelle 2000. Quality Assessment and Literary Translation in France. *The Translator* 6:2. 271–293.
- Venuti, Lawrence 2008 [1995]. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 2. painos. Routledge, Lontoo.

English summary

Introduction

The visibility of translators has been a hot topic for a long time. Since the 1990s, increasing the visibility of translators and demonstrating the sociological importance of translation has been a key issue in the field of translation studies (Koskinen 2007, 334). Even though translators are generally a rather visible professional group, as well-known translators and their work usually gain wide recognition in the media, a clear dissatisfaction with the visibility and appreciation of translators' work can be seen in the general discussion in the field (Koskinen 2007, 335). The dissatisfaction is often linked to translators' visibility in broadsheet literary reviews, in which translations do not get the recognition they deserve.

The subject of this master's thesis is the visibility of translators and their work in the literary reviews of broadsheets. The aim is to find out in what ways translators and their work are visible in the reviews that concern translated novels. Additionally, it is examined whether the visibility has changed between reviews published in different years. The research questions of this thesis are the following:

- In what ways are translators and their work visible in literary reviews?
- Are there differences in the ways that translators are visible between years 1974 and 2002? If yes, what are the differences?
- Has the prevalence of the ways in which translators are visible changed somehow between 1974 and 2002? If so, how has it changed?

The material for the analysis consists of literary reviews published in fourteen different Finnish newspapers. The reviews are collected from the Kirjallisuusarvosteluja [literary reviews] publication which was published yearly by BTJ Kirjastopalvelu Oy from 1970's to 2002. The publication is a collection of literary reviews in Finnish and Swedish that concern both Finnish and translated literature. For the purposes of this thesis, only the reviews that concern translated literature and are written in Finnish were selected.

Theoretical background

The umbrella term for the theoretical background of this study is 'translation criticism'. There are different views among scholars on the definition of this term. Anna Shepherd (2009, 4)

states that when defining the term, the key issues are what translation criticism should be like, what are its criteria, who defines them and who should do the translation criticism. Ritva Hartama-Heinonen (1989, 7) explicitly defines translation criticism as “the evaluation of the quality of translations”. Most scholars, such as Eero Balk (2007) and Katharina Reiss (2000), argue that proper translation criticism requires parallel evaluation of the translation and the source text. Balk (2007, 95) says that the mere evaluation of the target text cannot be considered as translation criticism but rather a textual analysis of the translation. Sanna Nyqvist (2015,19) presents an opposing view and says that comparison with the source text is not always a necessary action in order to detect a bad translation.

Another challenge in defining the concept of translation criticism is the differences of the term ‘criticism’ in different cultural contexts. The English and French terms ‘literary criticism’ and ‘critique littéraire’ refer both to the journalistic critical debate in the mass media and academic literary criticism. Conversely, in Finnish, Swedish and Estonian contexts literary and translation criticism is not inherently academic by their nature but rather focuses on reviewing and evaluation (Paloposki (2012, 184–185). In Finnish, the terms ‘review’ (arvostelu) and ‘criticism’ (kritiikki) are used as synonym but in English there are a slight difference in meaning between the terms. According to Carol Maier (1998, 236), the purpose of a review is to introduce the reader to a new book by describing and evaluating them whereas criticism concerns either new or old books by describing them more in detail and assuming that the reader is familiar with them. In this thesis, the terms ‘review’ and ‘criticism’ are used as synonyms.

The ambiguity of the term ‘criticism’ also raises the question of who should do translation criticism. Hartama-Heinonen (1998, 10) states that there is no clear answer but points out that often translation criticism is considered as a subfield of translation studies. According to Balk (2007, 105), in-depth translation criticism should be done by translators and translation scholars as translation critics are expected to have the same competences as trained translators, the most essential being the knowledge of the source and target languages. Reiss (2000, 16) shares this same view and argues that comprehensive evaluation of translation always requires comparison with the source text. On the contrary, Nyqvist (2015 18–19) says that criticism is not science, and the viewpoints of scholars might not interest the regular consumer of translation reviews. Additionally, Nyqvist (2015, 15–21) argues that that the demands for translation criticism set by translation studies are often unreasonable which is

why translation criticism should be considered as its own textual genre with its own characteristics.

Another key term in this thesis is the visibility of translation. Koskinen (2000, 99) divides translation visibility into three categories: textual, paratextual and extratextual visibility. Textual visibility is how the translator is visible in the translation itself, whereas paratextual visibility means how the translator comments their work outside the translation itself, for example footnotes or forewords (ibid.). Extratextual visibility refers to the social status of the translator and how the translator is socially visible apart from their translation (ibid.). Extratextual visibility is primarily the responsibility of everyone else working with translations than the translators themselves (ibid.). Therefore, extratextual visibility is affected by how translators and their work are discussed publicly. This study focuses on the extratextual form of visibility.

Translators' dissatisfaction with the visibility of their work is strongly tied to the literary reviews in in broadsheets (Koskinen 2007, 335). Typically, in the broadsheet translation reviews, the critic comments the translation in the last paragraph of the review and uses only a few words, often describing the translation as fluent or flawed, and perhaps clinging to a single error in the translation (Koskinen 2007, 335 & Stöckell 2007, 452). Shepherd (2009, 64) states that translation criticism is mainly equivalence-centered, and translations are either accepted or criticized based on how fluent or faithful to the original they are. Often, transparent translations get the most positive reception, as they seem fluent in terms of linguistic and stylistic features. Hence, a good translation does not seem like a translation at all, but like the original work. However, Lawrence Venuti (2008, 1–2) points out that this affects the translator visibility: the more fluent the translation, the more invisible the translator.

Translator visibility has been a widely researched topic. One prominent researcher of the topic is Christina Gullin (2002) who researched the translators' visibility in four different Swedish broadsheets in years 1980, 1985, 1989 and 1995. The research material consisted of literary reviews concerning English literature translated into Swedish. Gullin (2002, 174) categorized the reviews into seven categories based on how the translation had been covered in the review. The categories are:

- x. the translator's name is not mentioned at all

- I. the translator's name is only mentioned in the book details
- II. the translation's language is commented as if the original author had written the book in the target language
- III. the body text mentions the translated nature of the book, but the translation work is not evaluated
- IV. the translation work is shortly evaluated but no justification for the evaluation is provided
- V. the translation work is evaluated more in detail than in category IV and justification for the evaluation is provided. This group also includes reviews in which the critic expresses their opinion on the translation with reservations.
- VI. the translation work is thoroughly evaluated, and the critic considers the nature of the translation and for example the conditions affecting the translator's work

Both Gullin herself and researchers utilizing this categorization in their work have stated that this classification model is not completely unproblematic. Gullin (2002, 173) points out that the model leaves out many important factors, such as the writer of the review, writer of the source book and its genre, and the length of the review, that might affect the classification results. In their work, other researchers like Korhonen (2011) and Sillanpää (2018) noticed, that there is overlapping in the categories, and therefore one review might fit into several categories. Because of this, both Korhonen and Sillanpää modified Gullin's categories to better serve the needs of their research.

As the reviews can contain features from different categories, it is challenging to categorize them as a whole. That is why in this thesis, instead of categorizing reviews as a whole, individual observations of translators' visibility are categorized. In this case, an observation is an instance in which translators or their work are somehow visible. An observation can be one word or sentence, or in some cases a cluster of sentences or even a full paragraph. The categories used in this thesis are based on Gullin's model but were created to fit the research material. The categories are:

- 1. The translator's name is mentioned in the book details
- 2. The translated nature of the book is indicated, but the translator or his/her work is not evaluated
- 3. The translation is commented with a few words without any justification
- 4. The translation is commented more in-depth, and justification is provided

5. The translation is commented as if the original author had written the book in Finnish

6. The translator is not mentioned at all and it is not clear whether the translation or the original work is being reviewed

Category 1 includes the observations in which the translator is visible in the book details, that is usually an info box separate from the body text. In addition to the translator's name, the book details include the name and the author of the book, publication year, publisher, and in some cases the number of pages and the price of the book.

Category 2 includes the observations that somehow indicate that the book is a translation, for example by stating that the book is a translation or mentioning the name of the translator. No commentary for the translation work is provided.

Category 3 includes the observations in which the translation work is commented but only shortly and without providing any justification. The comments can either praise or criticize the translation. On the contrary, in category 4 observations, the translation is also either praised or criticized, but justification for the comments is provided.

Category 5 includes the observations which create an impression as if the author of the original book had written the book in Finnish. In these observations, the language of the book is commented so that the comments are directed to the original author. When writing a review of a translated book, the critic is reading a text produced by the translator and therefore the comments should be directed to him/her instead of the original author.

Category 6 includes the reviews in which a book written by a non-Finnish author is reviewed but which have no observations of the translator and the translated nature of the book is not indicated in the body text. However, each of these reviews include the Finnish name of the book in the book details, which is why it can be assumed that the critic has read the translated version of the book. This category differs from the other categories because there are no individual observations to be categorized and it includes the reviews as a whole.

The research material and method

The material for the analysis was gathered from Kirjallisuusarvosteluja [literary reviews] publication which is a collection of literary reviews from fourteen different Finnish broadsheets. It was published yearly by BTJ Kirjastopalvelu Oy from 1970's to 2002. The reviews in the collection concern both Finnish and translated literature. For the purposes of

this thesis, only the reviews that concern translated literature and are written in Finnish were selected. The reviews were gathered from issue 10 from 1974 and issue 01 from 2002. As this research is comparative, it was meaningful to choose material from the polar ends of the publication's life span. The 1974 data set includes reviews of 59 translated books and the 2002 data set includes reviews of 66 translated books.

The analysis of the data is conducted with theory-guided qualitative content analysis. The nature of the analysis is also comparative. Qualitative content analysis is a type of text analysis which can be used to analyze any kind of written material by structuring the material systematically and objectively to find meanings and obtain a summarized overview of the phenomenon under study (Tuomi & Saarijärvi 2018, 103–119). Thus, in this study, content analysis is used to find references of translator visibility from the literary reviews and that way form an overview of how this phenomenon is reflected in this material. Theory-guided content analysis is a type of content analysis, in which the analysis is not fully based on an existing theory but rather guided by it. The analyzed units are determined from the research material and an existing theory can assist in the determination (Tuomi & Saarijärvi 2018, 109). In addition to qualitative content analysis, this research also utilizes a quantitative method called quantification. It aims to answer research questions with frequency measurements, i.e. by counting how many times the phenomenon under study appears in the research material (Eskola & Suoranta 1998). In this study the observations of translator visibility in the different categories and their frequencies are counted. As the 1974 and 2002 materials contain a different number of reviewed books, the frequencies of the observations alone are not comparable as such. Therefore, the frequencies are related to the total number of books in each material to obtain a percentage of observations for each category of the categorization model used.

Analysis

The analysis started by quantifying the observations from the material and counting their frequencies. The frequencies were then related to the total number of books in each material to obtain a percentage. The percentages of observations in categories 1–5 is presented in table 1. Since in category 6 the purpose is to count the frequency of entire reviews rather than individual observations, the percentage of this category is presented separately in table 2.

Table 3 Percentages of observations in categories 1–5 of the total number of books

Category	The 1974 data	The 2002 data
1 Translator's name is mentioned in the book details	78 %	94 %
2 The translated nature of the book is indicated, but the translator or his/her work is not evaluated	27 %	35 %
3 The translation is commented with a few words without any justification	12 %	20 %
4 The translation is commented more in-depth, and justification is provided	2 %	-
5 The translation is commented as if the original author had written the book in Finnish	7 %	18 %

Table 4 Percentages of reviewed books

Category	The 1974 data	The 2002 data
6 The translator is not mentioned at all	12 %	2 %

Tables 1 and 2 show the percentage of observations/reviewed books in each category in the 1974 and 2002 data sets. For categories 1, 2, 3 and 5 the percentage is higher in the 2002 data, while for categories 4 and 6 the percentages are higher in the 1974 data. By analyzing the percentages, the trends in the prevalence of categories can be observed. However, the quantitative analysis alone cannot be used to draw accurate conclusions about the visibility of translators, because in some cases the higher percentage does not equal more visibility for the translator. For example, categories 5 and 6 actually indicate invisibility of the translator. This is why the data must be analyzed also from a qualitative perspective.

As indicated by the percentage, the most typical form of translator visibility in both years' data sets is that the translator's name is mentioned in the book details (category 1). In most cases, even if the translator's name is not mentioned in the book details, the translated nature of the book is indicated, and the translator is mentioned in the body text. Category 2, i.e. observations in which the translated nature of the book is indicated is the second-most typical one in both data sets, but with a slightly higher occurrence in the 2002 data set. Observations in this category differ among themselves but what they all have in common is that the translator's work is not evaluated. Most of the observations are just simple statements which state that the book has now finally been translated in Finnish or statements about who has

translated the book. Additionally, there were other, rather surprising ways, in which the translated nature of the reviewed books is indicated, such as the critic commenting actions of the publisher rather than the translator. Category 2 was the most miscellaneous of the six and in most of the observations within this category the translator was visible, but not subject to translation criticism. However, there were also observations which left the translator's name out and focused only on the translated nature of the book. When comparing the two data sets, despite the higher percentage of observations in this category in the 2002 data set, there were actually more observations in which the translator's name was mentioned in the 1974 data set.

The category 3 observations, in which the translation is shortly evaluated without any justification, varied from a few descriptive adjectives to comments of a few sentences. This type of visibility was a bit more common in the 2002 data set. What is typical for both data sets, these short evaluative sentences are usually either in the beginning or in the end of the review, which supports the findings of previous studies on the characteristics of translation criticism in the broadsheets (e.g. Koskinen 2007, 335 & Stöckell 2007, 452). Additionally, both data sets contained observations, in which the translator's work was commented by comparing his/her performance with the work of the original author. In such observations, the translator is visible but subordinate to the original author, which obscures the translator's role as the writer of the translation and thus negatively affects visibility.

Category 4 had the lowest number of observations in both years' data sets. There was only one observation in the 1974 data set, in which the translator's work was evaluated more in-depth, and no observations at all in the 2002 data set. The sole observation in the 1974 data set was a paragraph commenting the language of the translation. The tone of the comment is criticizing, but the critic provides justification to their opinion. However, the critic does not mention the name of the translator in their comment but only uses the term "translator". Thus, the translator is visible but only generally.

There were notable higher percentage of category 5 observations in the 2002 data set. In these observations, the critic comments the language of the translated book as if it was originally written in Finnish. Most of these observations in both data sets were such that the critic praises the linguistic style of the book by giving the credit to the author of the original book. It can be assumed that the critic has read the translation, which means that it is actually the translator who should get the credit. Not crediting the translator diminishes his/her visibility,

and therefore the higher percentage in the 2002 data set is not a favorable change in the translator visibility.

There were only a few reviews in both data sets, in which the translator is not mentioned at all, even though it can be assumed that the critic has read the translated version of the book. This category was more typical in the 1974 data set, meaning that more reviews mention the translator in the 2002 data set. Concerning the translator visibility, this is a positive change between the two data sets. As the translator remains invisible, it is natural that in the reviews in this category the critics highlight the author of the original book as the creator of the text. Therefore, some of these reviews also contained category 5 observations, crediting the original author.

Conclusions

This thesis investigated how translators and their work are visible in literary reviews of translated works in Finnish newspapers and whether there have been changes in the visibility between the 1974 and 2002 data sets. The study was conducted by using qualitative content analysis to find observations of how translators and their work are visible in the reviews. Additionally, quantitative methods were used to classify the prevalence of the observations into six different categories.

My first research question was “In what ways are translators and their work visible in literary reviews?”. Translators and their work are visible in the broadsheet literary reviews in many ways, which are reflected in the classification model used in this study. Translators themselves are visible in the data usually so that the critic mentions the translator’s name somewhere in the review either in the body text or, most typically, in the book details. In most cases this is the only form of translator visibility in the reviews. In my findings, the measure of visibility is usually the way in which a translator’s name is mentioned in the reviews. This is logical as my research deals with the extratextual form of visibility, i.e. how translators are discussed in the public. However, the critic can also comment the translation without mentioning the name of the translator at all. That way the work of the translator is visible, but the translator himself/herself is not.

The second research question was to find out whether there were differences in the ways of visibility between 1974 and 2002 data sets. The ways in which the translators and their work are visible in the reviews remain same in both data sets. All observations from each data sets

could be placed in the categories of the classification model and no surprising way in which the translator would be visible in a new and different way emerged. There were some differences between the data sets which were related to the typicality of the forms of visibility, i.e. how many times each form of visibility is present in the data sets. These differences answer the third research question which was to find out how the prevalence of the ways in which translators are visible have changed between the data sets. In each category, except for one, the percentage of the observations were higher in the 2002 data sets. However, the high percentage of observations does not necessarily equal the translator to be visible since in some categories there were observations in which the translator was left invisible. There was also a lot of overlapping between the categories, which was one of the challenges in this study. Therefore, the mere typicality of the different forms of visibility does not give a clear picture of translator's visibility.

It can be concluded from the analysis that the translator visibility is a complex phenomenon and direct conclusions about whether the visibility has improved or deteriorated between 1974 and 2002 cannot be drawn. Although a quantitative research approach can be used to investigate the prevalence of visibility as a phenomenon in literature reviews, it is still not possible to make complete straightforward generalizations from the analysis of individual observations. Furthermore, there are many factors that affect translator visibility that are outside of the scope of this study. Therefore, for further research, it would be meaningful to study for example how the profiles of the critics writing the reviews might affect the translators' visibility. Another interesting topic would be to investigate the state of literary reviews and translators' visibility in different newspapers or journals.